

EHİS

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Kapsamında

ENGELLİ HAKLARI
ULUSAL GÖSTERGELERİ

Bakanlık Editoryal Sorumluları:

Tayyar KUZ

Arzu GÖKERKEK

Pınar İRDEM

Keziban KARÇKAY

Cihan CANDEMİR

Mart 2016

T.C.
Aile ve
Sosyal Politikalar
Bakanlığı

Engelli ve Yaşlı
Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

Güçlü bireyler.
Güçlü toplumlar.

Özgürlük ve Bağımsızlık Ayrımcılık Yasağı İnsan Onuruna Saygı Farklılıklara Saygı Katılım
Ayrımcılık Yasağı Özgürlük ve Bağımsızlık Fırsat Eşitliği Katılım
a Saygı Fırsat Eşitliği Bireysel Özerklik Özgürlük ve Bağımsızlık İnsan Onuruna Saygı
aygı Erişilebilirlik **ENGELLİ** Katılım Farklılıklara Saygı Ayrımcılık Yasağı
Bireysel Özerklik Farklılıklara Saygı **HAKLARI** Erişilebilirlik Farklılıklara
lık İnsan Onuruna Saygı Özgürlük ve Bağımsızlık Erişilebilirlik Fırsat Eşitliği İnsan Onuruna Saygı
irlik **Katılım** Ayrımcılık Yasağı Erişilebilirlik Fırsat Eşitliği Bireysel Özerklik

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	4
Tanımlar	5
Giriş	7
Sömürü Şiddet ve İstismardan Masun Olma Hakkı	15
Sömürü Şiddet ve İstismardan Masun Olma Hakkı Göstergeleri	18
Eğitim Hakkı	23
Eğitim Hakkı Göstergeleri	25
Sağlık Hakkı	31
Sağlık Hakkı Göstergeleri	33
Çalışma ve İstihdam Hakkı	40
Çalışma ve İstihdam Hakkı Göstergeleri	42
Siyasal Kamusal Yaşama Katılım Hakkı	47
Siyasal Kamusal Yaşama Katılım Hakkı Göstergeleri	49
Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım Hakkı	56
Kültürel Yaşama ve Turizm Faaliyetlerine Katılım Hakkı Göstergeleri	58
Spor Faaliyetlerine Katılım Hakkı	66
Spor Faaliyetlerine Katılım Hakkı Göstergeleri	68
EK-1 EHİS Uygulanma ve İzlenme Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi Çalışma Grupları	74
EK-2 Çalıştaylara Katılım Sağlayan Taraflar	76

KISALTMALAR

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EHİS	Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
İHOP	İnsan Hakları Ortak Platformu
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OHCHR	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TANIMLAR

Engelliliğe dayalı ayrımcılık: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni haklar başta olmak üzere tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve eşit koşullarda kullanılması sürecinde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dâhil her türlü ayrımcılığı içerir.

Makul düzenleme (uyumlaştırma): Temel insan hak ve özgürlüklerini diğer bireylerle tam ve eşit koşullarda kullanmasını sağlamak üzere engellilerin belirli bir durumda ihtiyaç duyduğu, aşırı yük getirmeyen makul değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.

Erişilebilirlik: Engelli bireylerin yaşamın tüm alanlarına bağımsız olarak tam ve etkin katılımlarını sağlamak üzere fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerine diğer bireylerle eşit koşullarda erişimini ifade eder.

Bağımsız ve aydınlatılmış onam: Aydınlatılmış onam özerkliğe saygı ilkesi çerçevesinde tıbbi müdahale sürecinde kişiye yapılacak uygulamalar konusunda rızasını almak üzere yapılan tam bilgilendirmedir. Bağımsız ve aydınlatılmış onam sürecinde engelli kişinin özel gereksinimlerine uygun tedbirlerle rızasının alınması esastır.

Kurumsal nüfus: Bakım evleri, huzurevleri, çocuk yuvaları, yurtlar, cezaevleri gibi kurumsal yerlerde yaşayan nüfusu ifade eder.

GİRİŞ Engellilik konusu günümüzde bir insan hakları meselesi olarak kabul edilmektedir. Engellilerin haklarını insan hakları hukukunun ayrılmaz bir parçası olarak değerlendiren ve engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarına ayrımcılığa uğramaksızın ve diğer bireylerle eşit katılımlarının sağlanmasını benimseyen yaklaşım, ulusal ve uluslararası politika ve uygulamalara yön vermektedir. Engellilerin talepleri ve hak temelli mücadeleleriyle “engelliliğin bir insan hakları meselesi olduğu” küresel anlamda kabul edilen bir yaklaşım haline gelmiştir. Artık engelliler kendileri hakkında başkaları tarafından karar verilen koruma ve yardıma muhtaç bireyler olarak görülme yerine kendi yaşamları üzerinde yetki ve karar sahibi hak öznesi özerk bireyler olarak kabul edilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edildiği 1948 yılından beri Birleşmiş Milletler himayesinde bütün insanlığın yararlanacağı medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal hakları tanımlayan bir dizi uluslararası sözleşme müzakere edilmiş ve üzerlerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu sözleşmeler, engelliler de dâhil tüm insanların haklarının korunması ve teşvik edilmesindeki temel ilkeleri ve devletlerin yükümlülüklerini ortaya koymuştur. Engellilerin haklarının ise diğer bireylerin hakları ile birlikte bu Sözleşmeler ile doğal olarak garanti altına alındığı kabul edilse de, uygulamada diğer bireylerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerden mahrum edildikleri küresel anlamda kabul edilmektedir.

Bu yaklaşım engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ile insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmek amacıyla taşıyan EHİS'in BM tarafından 2006 yılında kabul edilmesiyle resmîyet kazanmıştır. 30 Mart 2007 tarihinde imzalaya açılan EHİS ülkemiz tarafından aynı tarihte imzalanmış ve onay süreci tamamlanarak 2009 yılında Sözleşme'ye taraf olunmuştur. Sözleşme'nin Ek ihtiyari protokolü ise aynı yıl imzalanarak onay süreci 26 Mart 2015 tarihinde tamamlanmıştır.

Anayasa'nın 90. Maddesi gereği, usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalarla aynı konudaki kanunların farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınması öngörülmüştür. Bu nedenle Sözleşme usule uygun olarak onaylanmış olması nedeniyle iç hukukumuzda üst bir çerçeve niteliği taşımaktadır. Bu anlamda EHİS Türkiye'de yapılan düzenlemelere dayanak teşkil ettiği gibi Türk mahkemeleri için de doğrudan atıfta bulunulur mahiyet taşımaktadır. Ülkemiz açısından onaylayarak taraf olduğumuz bu Sözleşme engellilik alanındaki tüm çalışmaların dayanağını oluşturmaktadır. Sözleşme, engellilik konusunda insan hakları bakış açısını güçlendirmeyi ve engellilerin eğitim, sağlık, istihdam gibi toplumsal yaşamın her alanına ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit şekilde katılmalarının ve karar mekanizmalarında söz sahibi olabilmelerinin sağlanmasını öngören engellilik alanındaki politikalara ve hizmetlere yön veren referans bir belgedir.

EHİS engelli bireylerin insan haklarının korunmasını, teşvik edilmesini ve geliştirilmesini sağlamak üzere devletlerin yükümlülüklerini açıklığa kavuşturmuştur. Sözleşme, yeni haklar ortaya koymamakla birlikte mevcut insan hakları sözleşmelerini engelliler açısından tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bir başka ifadeyle EHİS devletlerin

Giriş

engelliler açısından kendi sorumluluklarını kavrayabilmelerini sağlamak üzere insan haklarını yeniden tarif etmektedir.

Sözleşme; Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen kişileri kapsamaktadır. Bu kapsamdan da anlaşılacağı üzere Sözleşme, engellilik kavramında engelli kişinin eksikliklerine ve yetersizliklerine vurgu yapan tıbbi yaklaşım yerine hak temelli yaklaşıma geçişi öngörmektedir. Hak temelli yaklaşım, toplumsal düzeyde var olan olumsuz tutum ve çevresel engelleri ortaya koyarak, engelli bireyi çevreyle etkileşimi içinde ele alır ve tüm bu engellerin yarattığı eşitsizliğe karşı hukuki koruma sağlar.

Devletlerden Sözleşme hükümlerini yerine getirirken aşağıdaki ilkeleri esas alması beklenmektedir:

Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, engelli bireylerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi

- Ayrımcılık yapılmaması
- Engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması
- Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin bir parçası olarak kabul edilmesi
- Fırsat eşitliği
- Erişilebilirlik
- Kadın erkek eşitliği;

Engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılık toplumsal cinsiyet temelli ve engelliliğe dayalı olmak üzere iki farklı düzeyde ele alınmaktadır. Sözleşme ile kadın erkek eşitliği ilkesi çerçevesinde engelli kadın ve kız çocuklarının hem engelli hem kadın olmalarının yarattığı çoklu ayrımcılıkla mücadele edilmesinin önemi ortaya konulmaktadır. Engelli kadın ve kız çocuklarına ilişkin devletlerin alacağı tedbirler EHİS' in 7. Maddesi ile özel olarak düzenlenmiştir.

- Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması;

EHİS engelli çocukların, haklarını herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın diğer çocuklarla birlikte ve aynı koşullarda kullanabilmelerinin temin edilmesi için devletlere yükümlülük getirmekte ve bu husus Sözleşmede engelli çocuklara ilişkin 6. Madde ile özel olarak düzenlenmektedir.

Sözleşme, engelli bireylerin sürdürülebilir kalkınma açısından vazgeçilmez olduklarını ve diğer herkesle aynı fırsatlara sahip olduklarında topluma önemli katkılar yapabilecek eşit vatandaşlar olarak kabul edilmelerinin önemini vurgulamaktadır. Bu çerçevede devletlerden, engellilerin insan haklarından eksiksiz yararlanabilmeleri ve toplumsal yaşamın her aşamasında tam ve etkin katılımlarını sağlamak için yukarıda sıralanan ilkelere dayalı olarak gerekli tedbirleri etkin bir şekilde almaları beklenmektedir. EHİS

toplumun bütünleştirici politikalarla yapılandırılmasını olmazsa olmaz bir yükümlülük olarak ortaya koyarak, engellilerin toplumsal yaşamın her alanında diğer bireylerle eşit koşullarda yer almasını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda Tüm politika ve programlarda engellilere özel düzenlemeler yapılması yerine onların haklarını dikkate alan bütüncül düzenlemelerin oluşturulması öngörülmektedir.

Sözleşme yaşama hakkı, adalete erişim, bağımsız yaşam ve topluma dahil olma, düşünce ve ifade özgürlüğü, bilgiye erişim, eğitim, sağlık, rehabilitasyon ve rehabilitasyon, istihdam, siyasal ve kamusal yaşama katılım gibi tüm insan haklarını kapsamına alarak bu hakların engelliler açısından hayata geçirilmesi için alınması gereken tedbirleri ortaya koymakta ve bu tedbirlerin alınması konusunda taraf devletleri yükümlü kılmaktadır.

Bu çerçevede engellilik konusunda tüm toplumsal taraflara yönelik olarak bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları gerçekleştirilmesi, gerekli politikaların geliştirilmesi, mevzuatın güncellenmesi ve uygulamanın izlenmesinin öneminin altı çizilmektedir. Ayrıca, politika ve programların oluşturulması ile uygulama aşamalarındaki tüm karar alma süreçlerine engelli bireylerin katılımının sağlanması Sözleşmenin önemle vurguladığı yükümlülükler arasındadır.

EHİS engelli haklarına ilişkin genel bir perspektif sunmasının yanı sıra uygulama ve izlemenin nasıl yapılacağına dair bir rehber niteliği de taşımaktadır. Sözleşme hükümlerinin hayata geçirilmesi, sadece politikaların oluşturulmasını değil, aynı zamanda mevzuat ve politikaların etkin bir şekilde uygulanmasını ve izlenmesini de gerekli kılmaktadır.

EHİS TÜRKİYE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Engellilik alanındaki hak temelli yaklaşımın ulusal politika ve kamu hizmetleri anlayışının doğal bir parçası haline gelmesi ilgili tüm sektörlerin dolayısıyla da bakanlıklar, kurumlar, sivil toplum örgütleri de dâhil olmak üzere tarafların engellilik konusunda sorumluluk sahibi oldukları anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Sözleşme'nin 33. Maddesi ile Sözleşme'nin ulusal düzeyde uygulanmasının teşvik ve temin edilmesi ile izlenmesini sağlamak üzere bir yapılanma öngörülmektedir. Bu yapılanma ulusal düzeyde sektörler arası koordinasyonu sağlayarak hak temelli bakış açısını mevzuata ve uygulamalara yansıtma üzere kamu içinde bir odak kurum kurulmasını gerektirmektedir.

Engellilere sunulan hizmetler farklı bakanlıklar ve kurumlar tarafından yürütülmekle birlikte engellilerin haklarını kullanabilmelerini teşvik etmek, engellilere yönelik politika ve hizmetleri geliştirmek üzere 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) tarafından ilgili kurum ve kuruluşların işbirliğinde engellilik boyutunun genel planlama araçlarına dâhil edilmesi ile engellilerin engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın tüm insan haklarından diğer bireylerle eşit koşullarda yararlanmasına yönelik politika ve programlar ile uygulamaların teşvik edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Genel Müdürlük Sözleşmenin 33. Maddesi gereği Sözleşme'nin kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları da dâhil olmak üzere tüm taraflarca uygulanmasının teşvik

ve temin edilmesi ile uygulamanın izlenmesi amacıyla belirlenen odak kurumdur. Bu çerçevede yasaların, politikaların, kamu hizmetlerinin ve kaynaklarının Sözleşmeye göre uyumlaştırılmasına yönelik çalışmaları koordine etmektedir.

Sözleşmenin taraf Devletlerce uygulanması sürecinin uluslararası düzeyde denetlenmesi için Sözleşmenin 34. Maddesi ile BM bünyesinde bağımsız uzmanlardan oluşan Engelli Hakları Komitesi'nin kurulması öngörülmüştür. Komite'nin Sözleşme'de garanti alınan hakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla yaptığı denetimlerden biri taraf devletlerce periyodik olarak sunulan raporlar aracılığıyla gerçekleşmektedir (35. Madde). Bu raporlar taraf devletlerin engelli haklarının geliştirilmesi amacıyla aldıkları tedbirleri, iyi uygulama örneklerini ve karşılaştıkları güçlükleri içerecek şekilde hazırlanmakta ve Komite tarafından değerlendirilmektedir. Ülkemiz 35. Madde gereğince ilki Sözleşmenin yürürlüğe girişinden iki yıl sonra başlangıç raporu olarak, sonrakiler ise dört yılda bir olmak üzere periyodik raporlar hazırlamak durumundadır. Söz konusu raporlar EHİS' in uygulanmasını teşvik etmek ve izlemek üzere odak kurum olarak belirlenmiş olan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinasyonunda hazırlanmaktadır.

Engelli Hakları Komitesi'ne sunulmak üzere EYHGM koordinasyonunda engellilik konusunda politika üreten ve hizmet sağlayan kamu kurumlarının, engellilere yönelik olanlar başta olmak üzere sivil toplum örgütlerinin ve üniversitelerin insan hakları alanında çalışan merkezlerinin işbirliğinde hazırlanan başlangıç raporu, Türkiye'de engellilerin insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda alınan tedbirleri, kaydedilen gelişmeleri ortaya koymak ve mevcut durumu söz konusu Sözleşme çerçevesinde değerlendirmek üzere hazırlanmıştır.

Sözleşmede öngörüldüğü üzere söz konusu raporun hazırlanmasında işbirliği ve katılım ön plana çıkmaktadır. Sözleşme'nin Devletlerin genel yükümlükleri ile ilgili 4. maddesi engellilere danışılması ve süreçlere dâhil edilmelerini, ayrıca raporlama ile ilgili 35. maddesi ise raporların açık ve şeffaf bir yöntemle hazırlanmasını öngörmektedir. Bu maddeler bir arada ele alındığında, devletlere söz konusu raporların engelliler ve onları temsil eden örgütlerle istişarede bulunmak suretiyle hazırlanmasını dikkate almaları konusunda sorumluluk vermektedir.

Bu doğrultuda raporun hazırlık sürecinde katılımcı bir yöntem izlenmiştir. Bu amaçla EYHGM tarafından engellilere yönelik olanlar başta olmak üzere sivil toplum örgütleri, kamu kurumları, üniversitelerin insan hakları merkezleri gibi engellilik alanında politika ve hizmet üreten yaklaşık 200 kurum ve kuruluşla işbirliği yapılmıştır. Ancak, ilgili taraflarda kurumsal farkındalık düzeyinin düşük olması ve buna bağlı olarak veri ve istatistiklere dayalı sistematik ve düzenli bir izleme sisteminin olmaması nedeniyle raporlama sürecinde taraflardan katkı alınmasında güçlükler yaşanmıştır.

EHİS temelinde bir izleme sistemi oluşturulması, taraf devletlerce gerçekleştirilmesi öngörülen öncelikli yükümlülükler arasındadır. Devletlerin izleme sistemi oluşturma yükümlülüğü ise öncelikle ulusal göstergeler oluşturmayı ve bu göstergelere dayalı olarak bilgi toplamayı içerir. Elde edilen veriler politika, program ve uygulamaların etkinliğini ve buna dayalı olarak engelli haklarının gerçekleştirme düzeyini ortaya koyarak ulusal izleme yapmayı mümkün kılar. Başka bir ifadeyle engellilerin insan haklarına

ilişkin göstergeler hem engellilerin insan haklarını tanımlaması hem de bu hakların gerçekleşme düzeyini ölçen bir araç olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, Sözleşme'nin uygulanmasının ve izlenmesinin güçlendirilmesi ile ulusal raporlama sürecinin desteklenmesi amacıyla Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı işbirliğinde 2013 yılından beri "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Uygulanma ve İzlenme Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi" yürütülmektedir.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Uygulanma ve İzlenme Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi

Proje ülkemizde Sözleşmenin öngördüğü engellilere yönelik hak temelli politikaların ve hizmet sunumunun uluslararası standartlara uygun olarak gerçekleştirilmesini ve izlenmesini sağlamak amacıyla EYHGM ile UNDP işbirliğinde hazırlanmıştır.

Bu amaca yönelik olarak ilgili tüm tarafların Sözleşme' de öngörülen yükümlülükleri konusunda farkındalıklarının artırılması ve ulusal izlemenin engelli haklarının insan hakları çerçevesinde değerlendirilerek yapılmasına imkân verecek ulusal göstergelerin oluşturulması hedeflenmiştir.

Sözleşmenin ilgili taraflarca uygulanmasının teşvik edilmesi ve uygulamanın izlenmesini sağlamak üzere mevcut durum tespiti, hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflerin izlenmesine ilişkin göstergelerin oluşturulması çalışmalarına zemin oluşturmak üzere Bakanlık uzmanlarına yönelik olarak insan hakları göstergelerine ilişkin altı günlük bir eğitim programı düzenlenmiştir. Program kapsamında İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) Genel Koordinatörü Feray Salman, Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl Gül, İHOP Kadın Koalisyonu'ndan İlknur Üstün, Uluslararası Çocuk Merkezi'nden Adem Arkadaş Thibert ve Eşit Haklar İzleme Derneği'nden Nejat Taştan tarafından engelli haklarına ilişkin insan hakları göstergeleri çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Sn. Feray Salman'ın koordinasyonunda hak alanları açısından örnek göstergeler oluşturma çalışması yapılmıştır.

Proje çerçevesinde EHİS'de yer alan hak alanlarından Genel Müdürlük tarafından belirlenen sömürü, şiddet ve istismardan masun olma, eğitim, sağlık, istihdam, siyasal ve kamusal yaşama katılım, kültür ve turizm faaliyetlerine katılım ile spor faaliyetlerine katılım hakkı alanlarında taslak göstergeler hazırlamak üzere çalışma grupları oluşturulmuştur. Çalışma gruplarına ilişkin liste EK-1'de sunulmuştur. Çalışma grupları tarafından sorumlu oldukları hakka ilişkin mevcut ulusal ve uluslararası belgeler ve çalışmalar incelenmiş, ülkemiz açısından değerlendirilmiştir. Çalışma grupları tarafından insan hakları alanında uluslararası gösterge oluşturma konusunda standart hale gelmiş modele uygun taslak göstergeler oluşturulmuştur. Taslak göstergeleri oluşturma sürecinde tüm çalışma gruplarını İHOP Genel Koordinatörü Feray SALMAN yönlendirmiş, sömürü şiddet ve istismardan masun olma çalışma grubuna ICC yetkilisi Adem ARKADAŞ THIBERT, eğitim çalışma grubuna Doç. Dr. Selda ÇAĞLAR katkı koymuştur.

Sonraki aşamada ise her bir hak alanında hazırlanmış olan taslak göstergeler düzenlenen çalıştaylarda ilgili kamu kurumları, insan hakları kurumları, engellilik

Giriş

alanında çalışanlar başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının ve akademisyenlerin görüş ve değerlendirmelerine sunulmuştur. Bu kapsamda 11-12 Aralık 2014 tarihlerinde İstihdam Hakkı Taslak Göstergeleri Çalıştayı, 19- 20 Ocak 2015 tarihlerinde Sağlık Hakkı Taslak Göstergeleri Çalıştayı, 22-23 Ocak 2015 tarihlerinde Eğitim Hakkı Taslak Göstergeleri Çalıştayı, 24-25 Şubat 2015 tarihlerinde Kültür ve Turizm Faaliyetlerine Katılım Hakkı Taslak Göstergeleri Çalıştayı, 26 Şubat 2015 tarihinde Spor Faaliyetlerine Katılım Hakkı Taslak Göstergeleri Çalıştayı, 25-26 Mart 2015 tarihlerinde Sömürü, Şiddet ve İstismardan Masun Olma Hakkı Taslak Göstergeleri Çalıştayı, 30-31 Mart 2015 tarihlerinde Siyasal ve Kamusal Yaşama Katılım Hakkı Taslak Göstergeleri Çalıştayı ilgili bakanlık, kurum ve STK'ların temsilcilerinin katılımı ile Ankara Limak Ambassador Otel'de gerçekleştirilmiştir.

Çalıştaylarda tüm paydaş kurumlar ile Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme kapsamındaki görev ve sorumlulukları paylaşılmış, her bir hakkının izlenmesi için oluşturulmuş olan göstergeler üzerinde tartışılmış ve ilgili veri toplama metodları istişare edilmiştir. Ardından her bir hak alanına ilişkin göstergeler ve ilgili soruları nihai hale getirilmiştir.

Yöntem

İnsan hakları açısından politika oluşturmaktan başlayarak izleme ve değerlendirmeye yapmaya uzanan süreç etkili bir ölçüm aracının varlığını gerektirmektedir. Göstergeler niteliksel ve niceliksel olmak üzere değerlendirme yapmayı mümkün kılacak araçlar olarak değerlendirilmektedir.

EHİS' in 31. Maddesi ile ilk kez insan hakları sözleşmelerinin uygulanması açısından gösterge oluşturmanın önemi kabul edilmiştir. (OHCHR, 2012) EHİS' in ülkemizde uygulanmasını sağlamak üzere hazırlanan ulusal göstergeler, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (OHCHR) insan haklarının uygulanmasının teşviki ve izlenmesine yönelik oluşturduğu kavramsal çerçeveyi ve gösterge geliştirme modelini esas almıştır. Bu model insan haklarının korunması ve teşvikini izlemek ve değerlendirmek üzere insan hakları normları, standartları ve ilkelerini yansıtan konularda hedef, faaliyet ve yarattığı etki hakkında bilgi sağlamaya dayanır.

Bu modelin temel özelliği yapısal göstergeler, süreç ve sonuç göstergeleri olarak üçlü bir yapıya sahip olmasıdır. Bu üçlü yapı devletin yükümlülüklerine karşılık gelmektedir. Bunlar devletlerin sözleşmeye bağlılığını, politik kararlılığını, çabasını ve bu sürecin engelli haklarında yarattığı etki ve gelişmeyi izlemek amacıyla geliştirilmiştir. Bu göstergeler devletlerin Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirme iradesini ölçer ve değerlendirir.

Yapısal göstergeler, hakkın hayata geçirilmesini sağlamak için gerekli olan hukuki ve idari altyapının mevcudiyetine ilişkin durumu ortaya koyar. Örneğin uluslararası insan hakları sözleşmelerinin onaylanması, Anayasa başta olmak üzere ulusal mevzuatta hakkın bütünüyle güvence altına alınmasını sağlayacak tedbirlerin yer alması, hak temelli politika ve programlar ile bunları hayata geçirecek kaynakların mevcudiyetini tespit eder.

Süreç göstergeleri, devletin Sözleşmeden gelen yükümlülüklerini gerçekleştirme düzeyini ölçer. Hakkın hayata geçirilmesi sonucunu yaratacak mekanizmaların, engellileri kapsayan bütüncül uygulamalar ile kamu hizmetlerinde hak temelli bakışın mevcudiyetini ve etkinliğini ortaya koyar.

Sonuç göstergeleri, devlet tarafından engelli hakları konusunda yapılan düzenleme ve gösterilen çabanın yarattığı değişim ve gelişimi ölçer. Böylelikle engelli bireyler açısından belirli bir hakkın kullanımı konusundaki gelişme düzeyi tespit edilmiş olur.

Yapısal ve süreç göstergeleri yükümlülük sahiplerinin Sözleşme konusundaki kararlılığını ve uygulama konusundaki çabasını ortaya koyarken sonuç göstergeleri gösterilen kararlılık ve çabanın hak sahipleri üzerinde yarattığı etkileri yansıtır.

Göstergelere ilişkin mevcut durumun, gösterilen çabaların ve ortaya çıkan sonuçların değerlendirilebilmesi için bilgi, veri ve istatistiklerin varlığı büyük önem taşımaktadır. Düzenli veri ve istatistik sağlanması engelli hakları açısından bütüncül politika ve programların üretilmesinde büyük önem taşımaktadır.

EHİS bakışı açısından engellilerin kendi yaşamları üzerinde karar sahibi özgür ve bağımsız bireyler olarak toplumsal yaşamın tüm alanlarında etkin bir biçimde var olabildikleri bir yaşam sürdürebilmeleri, yaşam kalitelerinin artırılabilmesi ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Engelli bireyler için bu koşulları sağlamak ancak sistematik veriye dayalı politika oluşturmak ve bütüncül hizmet sunumuyla mümkündür. Bu nedenle mevcut durum ile ulaşılmaması gereken hedeflerin gerçekleştirilme düzeyinin karşılaştırılması gerekmektedir.

Dolayısıyla tüm taraflar açısından önemli olan engellilik konusunun bütüncül bir anlayışla dikkate alınması ve genel politika araçlarına dâhil edilmesi, öte yandan bu politikaların engellilerin hayatına nasıl yansıdığını değerlendirebilmek için ayrıştırılmış veriler sağlanmasıdır. Özetle sorumluluk sahiplerinin asli yükümlülüğü "politika oluşturma ve hizmet sunma açısından bütüncül bakış, izleme açısından ise ayrıştırılmış veri sağlamaktır".

Diğer bireylerle karşılaştırıldığında engelli bireylerin haklarının gerçekleştirilme düzeyinin belirlenebilmesi, engelli bireylerin kendi içindeki farklılıkların ortaya konulabilmesi ve bu doğrultuda politika, program ve hizmet üretilebilmesi açısından ayrıştırılmış veriye ve bu verinin zaman içindeki değişimini ölçmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla her bir gösterge ve ilgili sorulara karşılık gelecek bilgi, veri ve istatistiklerin farklı engel grupları, engel durumları, cinsiyet, yaş, bölgesel farklılıklar gibi değişkenlere göre ayrıştırılarak oluşturulması ve sunulması gerekmektedir. Ayrıca hakların gerçekleştirilmesi yönündeki çabaların periyodik olarak değerlendirilebilmesi ve farklı dönemlerde sağlanan ilerlemelerin karşılaştırılabilmesi amacıyla düzenli veri ve istatistik akışı sağlanması gerekmektedir. Dolayısıyla da EHİS için yapılacak her dört yıllık raporlama dönemi için yıllık olarak karşılaştırılabilir nitelikte veri ve istatistiklerin oluşturulması ve sunulması gerekmektedir.

Bu amaçla, belirtilen üçlü yapı çerçevesinde her bir hak alanı için yapısal, süreç ve sonuç göstergeleri oluşturulmuştur. Her bir hak alanı için oluşturulan göstergeler EK-2 de yer alan listelerde belirtilen sivil toplum örgütleri, kamu ve özel sektör kuruluşları,

Giriş

meslek örgütleri, üniversiteler, siyasi parti temsilcileri, sendikalar da dâhil ilgili taraflarla tartışılmış, değerlendirilmiş ve son halini almıştır. Göstergeler dünyada ve ülkemizde engelli haklarının gelişimine bağlı olarak geliştirilmeye ve güncellenmeye açıktır.

SON SÖZ;

Bu kitapçıkta yer alan gösterge seti ve ilgili sorular ülkemizde engellilerin insan haklarının korunması, gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda mevcut durum tespiti ve izleme yapmayı sağlayacak araçlar olarak belirlenmiştir. Bu nedenle ilgili tarafların kendi politika, mevzuat ve uygulamalarında söz konusu göstergeler çerçevesinde ilgili soruları esas almaları ve bu doğrultuda yükümlülüklerini yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Sömürü Şiddet ve İstismardan Masun Olma Hakkı

1. Taraf Devletler engellilerin ev içinde ve dışında sömürüye uğramasının, şiddete ve istismara maruz kalmasının, bu tutumların cinsiyete dayalı hali dâhil her biçiminden korumak için uygun yasal, idari, sosyal, eğitsel ve diğer tüm tedbirleri alır.
2. Taraf Devletler engellilere, ailelerine, onların bakımını sağlayanlara cinsiyetlerine ve yaşlarına uygun yardım ve desteği sağlayarak sömürü, şiddet ve istismar vakalarının nasıl önleneceğine, tespit edileceğine ve bildirileceğine dair bilgi ve eğitim vererek sömürünün, şiddetin ve istismarın her biçimini önleyici uygun tüm tedbirleri alır. Taraf Devletler koruma hizmetlerinin yaş, cinsiyet ve engellilik konularına duyarlı olmalarını sağlar.
3. Taraf Devletler sömürünün, şiddetin ve istismarın her biçimini önlemek için engellilere hizmet etmeye yönelik tüm tesislerin ve programların bağımsız merciler tarafından etkin bir şekilde denetlenmesini sağlar.
4. Taraf Devletler koruyucu hizmetlerin sunulması sırasında meydana gelenler de dâhil olmak üzere sömürünün, şiddetin veya istismarın herhangi bir biçiminin mağduru olan engellilerin fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak tedavisi, rehabilitasyonu ve sosyal açıdan yeniden bütünleşmesini sağlayıcı uygun tüm tedbirleri alır. Söz konusu iyileşme ve yeniden bütünleşme, kişinin sağlığına, öz saygısına, onuruna, özerkliğine kavuşmasını sağlar ve yaş ve cinsiyetiyle bağlantılı özel ihtiyaçlarını dikkate alır.
5. Taraf Devletler engellilere karşı sömürü, şiddet ve istismar vakalarının tespiti, soruşturulması ve gerekli hallerde kovuşturulmasını sağlamak için kadın ve çocuk merkezli yasa ve politikalar dâhil etkili yasa ve politikaları yürürlüğe koyar.

Kapsam

"Engellilere yönelik şiddet" kamusal ya da özel alanda engellilere fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik zarar veya kayıp veren veya verebilecek olan ayrımcılığa dayalı her türlü eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelir ve bir insan hakları ihlali ve engellilere yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak anlaşılmaktadır.

Bu hakkın korunması ve geliştirilmesi için ulaşılmaları gereken hedefler aşağıda belirtilmektedir.

Hedefler

- Ulusal politika belgelerinde engelli bireylerin şiddetten uzak yaşama hakkının hayata geçmesi için geliştirilecek politikaların ve sunulacak hizmet modellerinin engelliliğe yönelik ayrımcılığı ve ayrımcılığın bir türü olan şiddeti önleyecek nitelikte olmasının temin edilmesi,
- Engellilere yönelik şiddet biçimleriyle mücadele etmek ve şiddeti önlemek amacıyla ilgili tüm tedbirleri kapsayacak şekilde ülke çapında etkili, kapsayıcı ve eşgüdümlü politikaların kabul edilmesi ve uygulanması için gereken tedbirlerin alınması ve engellilere yönelik şiddete karşı bütüncül bir mücadele yürütülmesi,
- "Engelli kadınlara yönelik şiddet" in ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadınların dezavantajını hem engelli hem kadın olmalarına istinaden orantısız şekilde artıran bir şiddet türü olarak kabul edilerek ulusal mevzuat ve uygulamalara yansıtılması,

- Engellilere yönelik şiddet, istismar ve sömürüyle mücadele ve şiddetin her biçiminin önlenmesine yönelik bütünleştirilmiş politika, önlem ve programların bu amaçla çalışan hükümet dışı örgütleri ve sivil toplumu da dâhil ederek hayata geçirilmesi için uygun mali kaynakların ve insan kaynaklarının tahsis edilmesi,
- Mağdur ve tanıkların korunması ve desteklenmesinde, ilgili devlet kuruluşları ve sivil yapılar arasında etkili bir işbirliğinin oluşturulması için uygun mekanizmaların mevcudiyetinin sağlanması,
- Mağdurların ulusal ve uluslararası düzeyde bireysel/toplu şikâyet mekanizmaları hakkında bilgi sahibi ve bu mekanizmaların erişilebilir olmasının güvence altına alınması ile şikâyetlerin iletilmesinde engelli bireyler için bilgi ve hizmet sunumunun erişilebilir olması,
- Şiddetin önlenmesi, hakkın gerçekleştirilmesi ve hak ihlalleri süreçlerinde alınan tedbirlerin izlenmesi ve uygulamaların değerlendirilmesinde sivil katılımı öngören bağımsız ve şeffaf bir mekanizma oluşturulması,
- Engelli bireylere yönelik tüm şiddet biçimlerinin önlenmesi konusunda toplumsal algı ve farkındalık yaratmak için her düzeyde farkındalık arttırıcı kampanya ve programların düzenlenmesi ve teşvik edilmesi,
- Engellilere yönelik ayrımcılık ve şiddetle mücadele etme, karşılıklı saygıyı, kişilerarası ilişkilerde şiddetten kaçınma temelinde çatışma çözümünü, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kişisel bütünlük hakkı konularının ulusal eğitim politikalarının bir parçası olarak resmi müfredat içerisinde yer almasının sağlanması ve toplumsal bilinçlendirme yaratacak geniş ölçekli programlara dâhil edilmesi için gerekli adımların atılması,
- İnsan hakları temelinde toplumsal tabanlı olarak ayrımcılıkla mücadele çalışmaları yapılması, iletişim teknikleri, çatışmadan kaçınma ve cinsiyet eşitliği konularını vurgulayan program ve hizmetlerin üretilmesi,
- Engelli bireylere yönelik ulaşılabilir formatta hazırlanmış mevzuat, engelli hakları, farkındalık ve güçlendirme çalışmaları yapılması ve yaygınlaştırılması,
- Faillerin, özellikle de cinsel istismar faillerinin tekrar suç işlemelerini önlemeyi hedefleyen tedavi-rehabilitasyon programlarının oluşturulması veya desteklenmesi için gereken yasal altyapı ile uygun hizmet modellerinin oluşturulması,
- Engellilere yönelik şiddetin tüm biçimleriyle ilgili olarak; şiddetin temel nedenlerini ve sonuçlarını, şiddet biçimlerinin yaygınlığını, şiddete olan eğilimleri değerlendirmek, şiddet vakaları ve mahkûmiyet oranlarına ilişkin ayrıştırmış veri tutmak ve alınan tedbirlerin etkisini incelemek amacıyla gereken çalışma ve araştırmaların yapılması veya desteklenmesi,
- Eşitlik ve ayırım gözetmeme prensibiyle şiddet mağduru engelli kişinin haklarını korumaya yönelik tedbirlerin engel türü, cinsiyet, yaş, sağlık durumu, medeni hal, göçmen veya mülteci olma durumu ya da benzeri herhangi bir temelde ayırım gözetmeksizin uygulanmasının güvence altına alınması.

- Şiddete uğrayan engelli bireye özel ihtiyaçlarını dikkate alarak erişilebilir ve bütüncül hizmet anlayışı ile tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması,
- Mağdurların şiddet sonrası sosyal hayata uyumlarını kolaylaştıracak hizmetlerin erişilebilir olmasını sağlamak üzere gereken yasal ve idari tedbirlerin alınması, bu tedbirlerin bilgi ve hizmet sunumunun ulaşılabilir formatları, hukuki ve psikolojik danışmanlık, maddi yardım, barınma, eğitim, öğretim ve iş/meslek edinme gibi hizmetleri içermesinin sağlanması,
- Bilgi ve hizmet sunumunun engel türü, cinsiyet, yaş, sosyal güvence temelinde ayrımcılık yaratmadan herkes için erişilebilir, kolay anlaşılır ve ekonomik olarak ulaşılabilir olmasının sağlanması.

Sömürü Şiddet ve İstismardan Masun Olma Hakkı Göstergeleri

Yapısal Göstergeler	İlgili Sorular
Engellilerin sömürü şiddet ve istismardan korunma hakkı ile ilgili olarak uluslararası sözleşmelere şerhsiz ve çekincesiz taraf olunması	<ul style="list-style-type: none"> Sömürü şiddet ve istismardan masun olma hakkı ile ilgili uluslararası insan hakları anlaşmaları devlet tarafından şerhsiz ve çekincesiz olarak kabul edilmiş midir? Yürürlük tarihleri nedir?
Engelli bireyin sömürü, şiddet ve istismardan masun olma hakkına ilişkin önleme, koruma ve rehabilitasyon düzenlemelerinin yasal dayanağı	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireyin adalet sistemi içindeki süreçlere etkili katılımını sağlayan makul düzenlemeler yasalarla güvence altına alınmış mıdır? Mevcut yasalar, engelli bireyin sömürü, şiddet ve istismara maruz kaldığı durumlarda raporlama yapılmasını zorunlu kılmakta mıdır? Bildirimde bulunan kişinin korunmasına ilişkin tedbirler öngörülmüş müdür? Mevcut yasalarda engelli bireyin sömürü, şiddet ve istismara maruz kalması durumunda adli ve idari soruşturmalarda ilgili işlemlerin ivedilikle gerçekleştirilmesine yönelik düzenleme var mıdır? İlgili kamu kurumları arasında sömürü, şiddet ve istismar konusunda ulusal ve yerel düzeyde koordinasyon ve işbirliği sağlayacak kurumsal bir yapı mevcut mudur? Sömürü şiddet ve istismara maruz kalan engelli bireylerin; bakım, koruma, psiko-sosyal rehabilitasyon ve tıbbi rehabilitasyon programlarına tüm engel grupları açısından ayrımcılığa uğramaksızın erişim hakları yasalarla güvence altına alınmış mıdır? Engelli çocuklar da dâhil olmak üzere engelli bireylerin, medya ve bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla uğradıkları sömürü şiddet ve istismardan korunmasını sağlamaya yönelik yasal tedbirler alınmış mıdır? "Engelli kadınlara yönelik şiddet" ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadınların dezavantajını hem engelli hem kadın olmalarına istinaden orantısız şekilde artıran bir şiddet türü olarak ulusal mevzuatta tanımlanmış mıdır? Engelli kadınlara yönelik şiddetle mücadele açısından tedbirler öngörülmüş müdür? Kurumsal yerlerde yaşayan engelli bireye yönelik sömürü şiddet ve istismar durumlarının rapor edilebileceği, engelli bireyin mağduriyetinin tazmini için çekincesiz olarak şikâyetini dile getirebileceği resmi başvuru/şikâyet mekanizması yasal olarak düzenlenmiş midir?

Engelli bireyin sömürü, şiddet ve istismardan masun olma hakkına ilişkin önleme, koruma ve rehabilitasyon düzenlemelerinin yasal dayanağı	<ul style="list-style-type: none"> • Ev veya aile içi şiddet mağdurlarına yönelik kurumsal yapılanmaların engellileri de kapsayacak şekilde düzenlenmesine ilişkin yasal tedbirler var mıdır?
Farklı gereksinimlere uygun, tüm engel gruplarının erişimine açık ve kurumlar arası koordinasyonu olan şikâyet ve yardım mekanizmalarının yasal dayanağı	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin sömürü şiddet ve istismara maruz kalmaları durumunda şikâyet mekanizmalarına başvuru yapma hakları fiil ehliyetine sahip olma durumu gözetilmeksizin tüm engel gruplarının erişimine uygun bir şekilde yasalarla güvence altına alınmış mıdır? • Kurumsal nüfus içindeki engelli bireylerin sömürü şiddet ve istismardan masun olma hakkı bağlamında bağımsız denetim mekanizmaları tarafından denetlenmesini mümkün kılan yasal tedbirler mevcut mudur?
Engellilerle çalışacak profesyonellere yönelik eğitim programlarında engelli haklarına ve engelli bireylere yönelik şiddeti önlemeye dair zorunlu derslerin mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerle çalışacak profesyonelleri yetiştiren üniversite bölümlerinde, engelli hakları ve engelli bireylere karşı sömürü şiddet ve istismarın önlenmesine yönelik zorunlu derslerin yer alması yasalarla düzenlenmiş midir?
Süreç Göstergeleri	İlgili Sorular
Eylem planı, bütçe ve hesap verebilirliğe ilişkin mekanizmaların mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal strateji ve eylem programlarında engelli bireylerin sömürü, şiddet ve istismardan masun olma hakkına ilişkin tedbirler yer almakta mıdır? • Ulusal strateji ve eylem programlarında engelli bireylerin sömürü şiddet ve istismardan masun olma hakkına ilişkin tedbirler somut ve uygulanabilir hedefler biçiminde tanımlanmış ve bütçelendirilmiş midir? • Strateji belgeleri ve eylem programlarının hazırlık ve izleme aşamalarında engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımına olanak sağlayan mekanizmalar mevcut mudur? • Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve eylem planları gibi belgeler erişilebilir formatlarda bulunmakta mıdır?

<p>Bilgilendirme, bilinçlendirme, farkındalık yaratmaya yönelik kampanya ve programlar</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sömürü şiddet ve istismar ile mücadeleye yönelik olarak ulusal ve yerel düzeyde gerçekleştirilen ve yaygınlaştırılan eğitim programları bulunmakta mıdır? Sayısı nedir? • Engelli bireylerin sömürü şiddet ve istismardan masun olma hakkı kapsamında yürütülen kampanyalar bulunmakta mıdır? • Şiddet faillerinin daha fazla şiddet eyleminde bulunmalarını engellemek ve şiddet içeren davranış kalıplarını değiştirmek üzere hazırlanan eğitim ve rehabilitasyon programlarının ve bunlardan yararlananların sayısı nedir? • Engelli bireylere yönelik sömürü şiddet ve istismar konusunu incelemek üzere kamu bütçesi ile desteklenerek gerçekleştirilen çalışmaların sayısı nedir?
<p>Şikâyet ve yardım mekanizmalarının mevcudiyeti</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mağdurların şiddet sonrası sosyal hayata uyumlarını kolaylaştıracak hukuki ve psikolojik danışmanlık, maddi yardım, barınma, eğitim, öğretim ve iş/meslek edinme gibi hizmetlerin türü ve yararlanan kişi sayısı nedir? • Sömürü şiddet ve istismar nedeniyle polis, jandarma veya danışma merkezlerine yardım istemek için başvuran engelli sayısı nedir? • Mobbing dâhil olmak üzere sömürü şiddet ve istismar nedeniyle adli makamlara başvuru yapan engelli sayısı nedir? Bu kapsamda yapılan adli işlem sayısı nedir? Karara bağlanmış başvuru sayısı nedir? Sömürü şiddet ve istismar nedeniyle AİHM' e başvuran engelli sayısı nedir? • Engelli bireylere yönelik sömürü şiddet ve istismar nedeniyle sosyal hizmet ve yardım hatlarına yapılan ihbar sayısı nedir? • Engelli bireylere yönelik sömürü şiddet ve istismar konusunda kamu kurum ve kuruluşlarında açılan soruşturma sayısı nedir?

Engellilere yönelik sömürü şiddet ve istismara ilişkin veri ve istatistikler	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylere yönelik sömürü şiddet ve istismara ilişkin aile içi şiddet ve namus cinayetlerini de kapsayan bir veri toplama ve izleme sistemi var mıdır? Bu veriler kamuoyu ve engelli bireylerle paylaşılmakta mıdır? Sömürü, şiddet ve istismar nedeniyle kurum bakımı için başvuran engelli birey sayısı nedir? Kurum bakımına alınanların sayısı nedir? Sömürü, şiddet ve istismar nedeniyle tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetine başvuran engelli birey sayısı nedir? Sömürü, şiddet ve istismara uğrayan engelli bireyin aile içinde desteklenmesi amacıyla verilen bilgilendirme ve eğitim hizmetlerinden yararlananların sayısı nedir?
Engellilerle çalışan profesyonellere yönelik hizmet içi eğitim programlarının mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> Profesyoneller için engellilere yönelik sömürü, şiddet, istismar ve ayrımcılık konularını içeren hizmet içi eğitim programları mevcut mudur? Bu eğitimlere katılan personel sayısı nedir?
Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Engellilere yönelik sömürü şiddet ve istismar vaka sayısındaki değişim	<ul style="list-style-type: none"> Hastane istatistikleri, polis bildirimleri, sistematik ve düzenli araştırmalar gibi kaynaklara dayanan, engellilere yönelik sömürü şiddet ve istismar vakalarındaki değişim oranı nedir? Sürekli/ tekrarlı olarak sömürü şiddet ve istismara maruz kalan engelli bireylerin sayısındaki değişim oranı nedir? Engellilere yönelik sömürü şiddet ve istismar içeren bir suç sebebiyle tutuklanan, hüküm giyen ve hapis cezası alan kişilerin, engelli olmayan bireylere karşı aynı suçu işleyen kişilerin sayısına oranı nedir? Engelli bireylere yönelik sömürü şiddet ve istismar hakkında ihbar ve şikâyet bildirimlerinden çözüme ulaşan vaka sayısındaki değişim oranı nedir? Engelli bireylere yönelik sömürü şiddet ve istismara ilişkin yargılama sürelerindeki değişim oranı nedir? Sonuçlanan vaka sayısındaki göre değişim oranı nedir? Engelli bireylere yönelik cinsel temelde gerçekleşen sömürü, şiddet ve istismar vakalarının değişim oranı nedir?

Sömürü Şiddet ve İstismardan Masun Olma Hakkı Göstergeleri

Sömürü şiddet ve istismar mağdurları ile ailelerine yönelik destek hizmetlerinden yararlananların sayısındaki değişim	<ul style="list-style-type: none"> • Tıbbi ve sosyal rehabilitasyon ile psikolojik destek alan sömürü şiddet ve istismar mağdurları ile ailelerinin sayısında değişim oranı nedir? • Sömürü şiddet ve istismar mağduru engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik rehabilitasyon, destek veya bakım hizmeti alanların sayısındaki değişim oranı nedir? • Mağdurların şiddet sonrası sosyal hayata uyumlarını kolaylaştıracak hukuki ve psikolojik danışmanlık, maddi yardım, barınma, eğitim, öğretim ve iş/meslek edinme gibi hizmetlerin türü ve yararlanan kişi sayısındaki artış oranı nedir? • Sömürü şiddet ve istismar nedeniyle kurum bakımına alınan engelli bireylerin sayısındaki değişim oranı nedir? • Bakım merkezi, nezarethane, hapisane gibi kurumsal yerlerde sömürü, şiddet ve istismara maruz kalan engelli bireylere sunulan psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetlerinden yararlananların sayısındaki değişim oranı nedir?
18 yaş altı engelli bireylerin evlilik oranlarındaki değişim	<ul style="list-style-type: none"> • 18 yaş altı engelli bireylerin evlilik oranlarındaki değişim nedir?
İntihar eden engelli birey sayısındaki değişim	<ul style="list-style-type: none"> • İntihar eden engelli birey sayısındaki değişim oranı nedir?

Eğitim Hakkı

1. Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanıır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

- a. İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;
- b. Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması;
- c. Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması.

2. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:

- a. Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;
- b. Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;
- c. Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır;
- d. Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;
- e. Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:

- a. Braille ve diğer biçemlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması;
- b. İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;
- c. Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması.

4. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dâhil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Söz konusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf Devletler engellilerin genel yüksekokul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitimine

ve ömür boyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder.

Kapsam

Eğitim hakkından; engelli bireylerin eşitlik temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın, kişilik, yetenek, yaratıcılık, zihinsel ve fiziksel beceri potansiyellerinin en üst derecede gelişiminin sağlandığı, ihtiyaç duyulan özel tedbirlerin alındığı, bütünleştirici ve hayat boyu öğrenim imkânı sağlayan bir yapıda oluşturulmuş eğitimden yararlanma hakkı anlaşılır.

Bu hakkın korunması ve geliştirilmesi için ulaşılmaması gereken hedefler aşağıda belirtilmektedir.

Hedefler

- Engelli bireylerin eğitiminin bütünleştirici olması;
- Eğitim hakkının gerçekleştirilmesi için bütünleştirici eğitimin ana akım olarak kabul edilmesi, özel eğitim ihtiyaçlarının ayrılaştırılmış eğitim ortamları yerine akranlarıyla aynı eğitim ortamlarında bütünleştirici bakış açısıyla karşılanması,
- Engelli bireylerin eğitiminde engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılmaması;
- Eğitim sürecinin hiçbir aşamasında engelliliğe dayalı olarak eğitim hakkının engellenmemesi ya da kısıtlanmaması,
- Engelli bireylere hayat boyu eğitim hakkının sağlanması;
- Engelli bireylerin örgün eğitime, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömür boyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişiminin sağlanması, bu amaçla engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılması,
- Engelli bireylerin eğitim sürecinde ihtiyaç duydukları özel tedbirlerin alınması;
- Engeli bireylerin genel eğitim sisteminden etkili biçimde yararlanabilmeleri için bu sistemin içinde gerekli ihtiyaçlarının karşılanması, makul uyumlaştırmanın yapılması ve böylece eğitim süreçlerinde devamlılığın sağlanması,
- Engelli bireylerin ilk ve orta öğrenimden parasız ve zorunlu olarak diğer bireylerle eşit şekilde yararlanması,
- Engelli bireylerin eğitiminde alınacak kararlara engelli bireyin ve ailesinin katılımının sağlanması ve bilgilendirilmesi,
- Engellilerin eğitim hakkına ilişkin toplumsal farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması,
- Eğitim kurum ve kuruluşlarında erişilebilirlik ve güvenliğin sağlanması,
- Eğitim ortamlarının ve çevresinin erişilebilirliğinin ve fiziksel güvenliğinin sağlanması,
- Eğitim hakkının gerçekleşmesine yönelik sivil katılımı öngören bağımsız izleme ve denetim mekanizması oluşturulması.

Eğitim Hakkı Göstergeleri

Yapısal Göstergeler	İlgili Sorular
Engellilerin eğitim hakkı ile ilgili olarak uluslararası sözleşmelere şerhsiz ve çekincesiz taraf olması	<ul style="list-style-type: none"> Eğitim hakkı ile ilgili uluslararası insan hakları anlaşmaları devlet tarafından şerhsiz ve çekincesiz olarak kabul edilmiş midir? Yürürlük tarihleri nedir?
Engellilerin eğitim hakkının anayasal ve yasal güvenceye sahip olması	<ul style="list-style-type: none"> Anayasada veya diğer yasalarda engellilerin eğitim hakkı EHİS'e uygun olarak düzenlenmiş midir? Anayasa ve yasalarda Sözleşmeye uygun olarak engellilerin eğitim hakkına yönelik ayrımcılık ve türleri tanımlanmış, yasaklanmış ve yaptırıma bağlanmış mıdır? Okul öncesi, ilk ve ortaöğretimde bütünleştirme politikası açısından kaynaştırma eğitiminin zorunlu ve parasız eğitim çerçevesinde uygulanmasına yönelik yasal tedbirler alınmış mıdır? Özel eğitim ihtiyacı olduğu belirlenen bireyin eğitimin her kademesine katılımını sağlamak üzere planlama zorunluluğu getiren yasal düzenlemeler bulunmakta mıdır? Engelli bireyin özel eğitim veya destek özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmesi için gerekli rapor ve belgelerin makul sürelerde düzenlenmesine ilişkin yasal düzenlemeler bulunmakta mıdır?
Zorunlu eğitim sürecinde bulunan engellilere ilişkin ayrıştırmış veri ve istatistiklerin mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> Eğitim çağındaki engelli bireylerin sayısına, kayıtlı bulunduğu kurum/okul türüne ve okula devam durumuna ilişkin ayrıştırmış verilerin tutulması yasal güvence altına alınmış mıdır? Bu verilerin paylaşımının yasal dayanağı bulunmakta mıdır? Okul öncesi eğitimden başlayarak her eğitim kademesinde engellilere hizmet veren kurumların yeri, türü, sayısı ve kapasitesine ilişkin verilerin tutulması konusunda yasal tedbirler alınmış mıdır? Bu verilerin paylaşımının yasal dayanağı bulunmakta mıdır?
Engellilerin eğitime ve eğitim hizmetlerine ayrımcılığa uğramaksızın erişimi	<ul style="list-style-type: none"> Özel gereksinimi olan bireylerin eğitim hakkından yararlanmaları için eğitim kurumlarına erişimlerini sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler bulunmakta mıdır? Buna ayrılan bütçe nedir? Genel eğitim sistemi içinde yer alan eğitim kurumları ile özel eğitim okul ve kurumlarının dış ve iç mekânlarının fiziksel olarak engellilerin erişimine uygunluğunu standartlara bağlayarak düzenleyen ve yaptırıma sahip yasal tedbirler var mıdır? Örgün ve yaygın eğitim sistemleri içinde yapılan sınavlarda engellilerin özel gereksinimlerini dikkate alan yasal düzenlemeler mevcut mudur?

Engellilerin eğitime ve eğitim hizmetlerine ayrımcılığa uğramaksızın erişimi	<ul style="list-style-type: none"> • Kaynaştırma programına dâhil eğitim kurumları ile özel eğitim kurumlarında verilen eğitim-öğretim kapsamında; <ul style="list-style-type: none"> ◦ Program ve müfredat ◦ Eğitim teknik ve materyalleri ◦ Eğitim ortamları ◦ Destekleyici yöntemler ◦ Eğitimci, uzman ve yardımcı personelin yetkinliğine ilişkin yasal tedbirler alınmış mıdır? • Engelli öğrencilerin okul içinde kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınmasına ilişkin katılım mekanizmaları var mıdır? • Özel eğitim okullarından kaynaştırma eğitimine geçişi mümkün kılacak yasal düzenlemeler mevcut mudur? • Engelli bireylerin eğitimsel gelişiminin izlenmesinde eğitim kurumları arasında koordinasyon sağlanmasına ilişkin yasal düzenlemeler mevcut mudur?
Eğitim hakkına ilişkin mevcut ulusal stratejilerin/eylem programlarının engellilerin eğitim hakkını kapsamayı ve bütçelendirilmesi	<p>İlgili Bakanlıkların ulusal stratejileri/eylem programlarında:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engelliler farklı engel grupları, cinsiyet ve yaş gözetilerek içerilmiş midir? • Kısa/orta/uzun erimli uygulanabilir hedefler tanımlanmış mıdır? • Bütçelendirilmiş midir?
Bütün engelliler bakımından eğitim haklarının engellenmesi durumunda şikâyet mekanizmalarına erişim hakkının yasal olarak güvence altına alınması	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim hakkına ilişkin şeffaf ve etkili bir şikâyet, izleme, denetim ve tavsiye mekanizması mevzuatta tanımlanmış mıdır? • Hukuki ehliyete sahip olma durumuna bakılmaksızın bütün engellilerin şikâyet mekanizmasına erişimi yasal güvence altına alınmış mıdır?
Süreç Göstergeleri	İlgili Sorular
Engellilerin eğitim hakkının gerçekleştirilmesi için ayrılan bütçe	<ul style="list-style-type: none"> • Bütünleştirme politikası çerçevesinde kaynaştırma eğitimine yönelik kamu ve özel sektör dâhil olmak üzere ayrılan bütçe nedir? • Özel eğitim verilen kurumlarda ve hastane okulu gibi kurum dışı eğitim ortamlarında verilen eğitim için ayrılan bütçe nedir? • Makul uyumlaştırma için ayrılan bütçe ne kadardır? Engelli öğrenci başına makul uyumlaştırma için ayrılan bütçe ne kadardır?

Engellilerin eğitim hakkının gerçekleştirilmesi için ayrılan bütçe	<ul style="list-style-type: none"> • Her tür ve kademedeki eğitim kurumlarında engelli çocukları istismar ve şiddetten koruma amaçlı bir program var mıdır? • Tüm eğitim kademelerinde engellilerin eğitim hakkının sağlanmasına yönelik kamu harcamalarının genel bütçeye oranı nedir?
Engellilerin eğitim hayatına katılımını değerlendiren ve izleyen merkezi bir veri sisteminin mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> • Farklı engel türleri, yaş, cinsiyet, özel-kamu ve bölgesel farklılıklar bazında ayrıştırılmış ve belirli periyotlarda veri toplama, izleme ve değerlendirme sistemleri var mıdır? Bu sistem aşağıdakilere ilişkin veri toplamakta mıdır? Program ve müfredat <ul style="list-style-type: none"> ◦ Engelli bireylerin engelli olmayan akranlarına göre okullaşma oranı nedir? ◦ Tüm eğitim kademeleri için özel eğitime ihtiyaç duyan birey sayısı nedir? ◦ Erken çocukluk dönemi, okul öncesi dönem, zorunlu eğitim çağı ve zorunlu eğitim çağı dışında kalan bireyler arasında özel eğitime gereksinimi olanların oranı nedir? ◦ Özel eğitim okul ve kurumlarından kaynaştırma eğitimine geçen engelli birey sayısı nedir? ◦ Özel eğitim almış olan bireylerden yükseköğrenime geçiş yapanların sayısı nedir? ◦ Yükseköğretimdeki tüm öğrenciler içinde engelli öğrencilerin oranı nedir? ◦ Genel eğitim sistemi içinde erken çocukluk dönemi ve okul öncesi dönem dâhil olmak üzere her eğitim kademesinde kaynaştırma eğitimi veren eğitim kurumlarının sayısı nedir? • Aşağıdaki farklı eğitim kademeleri açısından özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin eğitimine yönelik öğretmen yetiştiren program ve mezun sayısı nedir? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Erken çocukluk ve okul öncesi ◦ İlköğretim ◦ Ortaöğretim • Özel eğitim sertifikası almış olan öğretmen sayısı nedir? • Kaynaştırma eğitimi kapsamında bulunan okullarda destek eğitim amaçlı sınıf içinde görevlendirilen yardımcı öğretmen sayısı nedir? • Kaynaştırma eğitimi veren öğretmen (branş/özel eğitim öğretmeni) başına düşen engelli öğrenci sayısı nedir?

Engellilerin eğitim hayatına katılımını değerlendiren ve izleyen merkezi bir veri sisteminin mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> • Genel eğitim sistemi içinde kaynaştırma statüsündeki öğrenci yüzdesi nedir? • Özel eğitim değerlendirme merkezlerinin (RAM) sayısı, dağılımı ile bu merkezlerin eğitici ve öğrenci kapasitesi nedir? • Herhangi bir eğitim kurumuna devam edemeyecek durumda olup hastane, ev gibi okul dışı ortamlarda eğitimlerini sürdüren öğrenci sayısı ve bu eğitimi veren öğretmen sayısı nedir? • Kaynaştırma eğitimi kapsamında bulunan okullarda destek eğitim odası sayısı nedir? • Özel eğitime ihtiyacı olan bireyin tüm eğitim kademelerindeki gelişimine dair raporlama ve izleme sistemi var mıdır?
İzleme ve denetim mekanizması	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim hakkı ihlallerinin izleme ve denetimini yapacak mekanizmalar mevcut mudur? • Eğitim hakkı kapsamında engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğrama gerekçesiyle yapılan başvuruların sayısı nedir? • Engelli bireyin ya da ailesinin eğitim süreçlerinde ya da sınavlarda yaşadığı sorunlara ilişkin ilgili kurumlara yapılan şikâyet sayısı nedir?
Bilgilendirme, farkındalık ve eğitim çalışmaları	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitimcilere ve ilgili personele özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim hakkı konusunda düzenlenen sistematik hizmet içi eğitimlerin ve katılımcıların sayısı nedir? • Erken tanılama ve eğitime yönlendirme hizmetlerine ilişkin aile eğitimi ve bilgilendirme çalışmalarının sayısı nedir? • Engelli çocukların eğitim hakkı ve eğitimde ayrımcılık konusunda yapılan toplum tabanlı bilgilendirme ve farkındalık kampanyalarının sayısı nedir? • Engelli öğrencilerin eğitim hakkına yönelik olarak engelli öğrenci velileri, akranlar ve onların ebeveynlerine yönelik düzenlenen eğitimler ve bilgilendirme çalışmalarının sayısı nedir?
Eğitim sürecinin planlamasında sivil katılım	<ul style="list-style-type: none"> • Özel eğitime ihtiyacı olan birey ve ailesinin eğitim süreçlerinin planlamasına etkili katılımını sağlamaya yönelik mekanizma var mıdır? • Engellilerin eğitim hakkı konusunda aktif faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin sayısı nedir?

Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Engellilerin eğitimine ayrılan bütçedeki artış oranı	<ul style="list-style-type: none"> Engellilerin eğitimi için ayrılan bütçedeki artış oranı nedir? Kaynaştırma eğitim modeline geçiş için ayrılan bütçedeki artış oranı nedir? Makul uyumlaştırma bütçesinden yararlanan okul/ merkez sayısındaki artış oranı nedir?
Engellilerin eğitim hakkından yararlanmalarına yönelik uygulamaların etkinliği ve gelişim düzeyi	<ul style="list-style-type: none"> Özel eğitim gereksiniminin değerlendirilmesi sonucu özel eğitime ihtiyacı olduğu tespit edilen birey sayısındaki ve okullaşma oranındaki artış nedir? Yaş, cinsiyet, engel türü ve derecesi bazında kaynaştırma eğitiminden yararlananların artış oranı nedir? Özel eğitim okul ve kurumlarından kaynaştırma eğitimine geçen engelli birey sayısındaki artış oranı nedir? Özel eğitim almış olan bireylerden yükseköğrenime geçiş yapanların sayısındaki artış oranı nedir? Yükseköğretimdeki tüm öğrenciler içinde engelli öğrencilerin yaş, cinsiyet, engel türü ve derecesi bazında artış oranı nedir? Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim gördüğü özel eğitim okullarının sayısındaki değişim oranı nedir? Erken çocukluk ve okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimi uygulayan eğitim kurumlarının sayısındaki artış oranı nedir? Aşağıdaki farklı eğitim kademeleri açısından özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin eğitimine yönelik öğretmen yetiştiren yükseköğretim programı ve mezun sayısındaki artış oranı nedir? <ul style="list-style-type: none"> Erken çocukluk ve okul öncesi İlköğretim Ortaöğretim Özel eğitim değerlendirme merkezlerinin (RAM) sayısındaki ve kapasitesindeki artış oranı nedir? Kaynaştırma eğitimi kapsamında bulunan okullarda destek eğitim amaçlı sınıf içinde görevlendirilen yardımcı öğretmen sayısındaki artış oranı nedir? Kaynaştırma eğitimi kapsamında bulunan okulların destek eğitim odası sayısındaki artış oranı nedir?

Engellilerin eğitim hakkında yararlanmalarına yönelik uygulamaların etkinliği ve gelişim düzeyi	<ul style="list-style-type: none"> Herhangi bir eğitim kurumuna devam edemeyecek durumda olup hastane, ev gibi okul dışı ortamlarda eğitimlerini sürdüren öğrenci sayısı ve bu eğitimi veren öğretmen sayısındaki artış oranı nedir?
Bilgilendirme, farkındalık ve eğitim çalışmalarındaki artış	<ul style="list-style-type: none"> Eğitimcilere, idareci ve denetçiler de dâhil olmak üzere ilgili personele özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim hakkı konusunda düzenlenen sistematik hizmet içi eğitimlerin ve katılımcıların sayısındaki artış oranı nedir? Erken tanılama ve eğitime yönlendirme hizmetlerine ilişkin aile eğitimi ve bilgilendirme çalışmalarının sayısındaki artış oranı nedir? Engelli çocukların eğitim hakkı ve eğitimde ayrımcılık konusunda yapılan toplum tabanlı bilgilendirme ve farkındalık kampanyalarının sayısındaki artış oranı nedir? Engelli öğrencilerin eğitim hakkına yönelik olarak engelli öğrenci velileri, akranlar ve onların ebeveynlerine yönelik düzenlenen eğitimler ve bilgilendirme çalışmalarının sayısındaki artış oranı nedir?
İzleme ve denetim mekanizmalarının etkinliğindeki artış	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan denetim veya şikayetler sonucu yaptırım uygulanan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi sayısındaki değişim oranı nedir? Özel eğitim ihtiyacı olan birey ya da ailesinin talebi doğrultusunda okulu değiştirilen özel eğitime ihtiyacı olan birey sayısındaki değişim oranı nedir? Üniversitelerdeki engelli koordinasyon birimlerine başvuran ve başvurusu etkin şekilde sonuçlanan öğrenci sayısındaki artış oranı nedir? Engellilik temelinde ayrımcılık yapıldığı iddiasıyla idareci ve öğretmenler hakkında başlatılan şikâyet, disiplin soruşturması, ceza davası sayısındaki değişim oranı nedir? Eğitim ortamında şiddet veya istismara maruz kaldığı iddiasıyla şikâyette bulunan engelli öğrencilerin/ ailelerinin sayısındaki azalış oranı nedir? Kamu Denetçiliği Kurumu, İnsan Hakları Ulusal Kurumu gibi şikâyet mekanizmalarına özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim hakkı ile ilgili yapılan başvuru sonucu verilen tavsiyelerin yerine getirilmesindeki artış oranı nedir? Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim hakkının ihlaline ilişkin açılan, hükme bağlanan ve mağduriyeti giderilen dava sayısındaki artış oranı nedir?

Sağlık Hakkı Taraf Devletler engellilerin engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramaksızın ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkını tanıır. Taraf Devletler engellilerin sağlıkla ilgili olarak rehabilitasyon da dahil olmak üzere, cinsiyete duyarlı sağlık hizmetlerine erişimini mümkün kılmak için uygun tüm tedbirleri alır.

Taraf Devletler;

- a. Parasız veya karşılanabilir bir maliyetle sağlanan sağlık bakımı ve programlarının, engellilere diğer bireylerle aynı kapsam, kalite ve standartta sağlanmasını ve bu hizmetlerin cinsel ve üreme sağlığı ile halk sağlığı programlarını da içermesini sağlar;
- b. Engellilerin özellikle engellilikleri nedeniyle gereksinim duyduğu sağlık hizmetlerini sağlar. Bu sağlık hizmetleri erken tanı ve mümkünse müdahaleyi, çocuklar ve yaşlılar dâhil olmak üzere, engelliliğin azaltılmasını ya da artmasını önlemeyi hedefleyen hizmetleri kapsamalıdır;
- c. Sağlık hizmetlerini kırsal alanlar dâhil olmak üzere mümkün olduğu kadar kişilerin yaşadıkları yerlerin yakınına götürülmesini temin eder;
- d. Sağlık profesyonellerinin engellilere sunduğu tıbbi bakımın diğer bireylere sundukları bakımla aynı kalitede olmasını ve bu bakımın hastaların bağımsız ve aydınlatılmış onaylarına dayanmasını sağlamak amacıyla diğer tedbirlerin yanı sıra eğitim vererek, kamu kurumları ile özel kurumlar tarafından sunulan sağlık bakımının etik standartlarını yayımlayarak engellilerin insan hakları, onuru, özerkliği ve ihtiyaçları hakkında bilinç yaratır;
- e. Ulusal mevzuatın sağlık ve yaşam sigortasını düzenlediği hallerde engellilerin bu sigortalardan yararlanmaları bakımından ayrımcılık yapılmasını yasaklar ve sigortanın adil ve makul olmasını sağlar;
- f. Engelliliğe dayalı olarak sağlık bakımı veya hizmetlerinin sunulmamasını veya yiyecek ve içecek verilmemesini önlemek üzere gerekli tedbirleri alır.

Kapsam

Sağlık hakkı engelli bireylerin engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramaksızın ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanması olarak tanımlanır. Engellilerin sağlıkla ilgili olarak rehabilitasyon da dahil olmak üzere, cinsiyete duyarlı sağlık hizmetlerine erişimini mümkün kılmak için ulaşılmaması gereken hedefler aşağıda belirtilmektedir.

Hedefler

- Sağlık hakkının engelli bireyler için tam ve eşit koşullarda sağlanması,
- Engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden herhangi bir ayrımcılığa uğramada yararlanmasının sağlanması,
- Engelli bireylere sağlık kurum ve kuruluşlarına erişim hakkı sağlanması,
- Engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanması için özel gereksinimlerine uygun makul düzenlemelerin yapılması,
- Engelli bireylerin hasta hakları çerçevesinde kişisel bilgilerinin güvenliğine ve mahremiyetine saygı gösterilmesi,

Sağlık Hakkı

- Engelli bireylerin kendi bedeni üzerinde söz söyleme hakkının esas alınması ile ruh ve beden bütünlüklerinin korunması,
- Engelli bireylere sağlık hakkını kullanmaları sürecinde bilgi edinme ve aydınlatılmış onam hakkının sağlanması: tedaviyi reddetme, durdurulmasını isteme, rıza olmaksızın tıbbi müdahaleye tabi tutulmama,
- Engellilerin sağlık hakkına ilişkin sağlık personeline ve topluma yönelik farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması,
- Sağlık hizmetlerinin engelliler için yaygın, kolay erişilebilir ve ekonomik olarak karşılanabilir olmasının temin edilmesi,
- Aşağıdaki alanlarda engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik tedbirlerin alınması;
 - o Bağışıklama ve tarama programları
 - o Erken tanı, önleme ve müdahale programları
 - o Gebe takibi, bebek ve çocuk takip ve izlemi programları
 - o Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri
 - o Çevre sağlığı
 - o İş kazası ve meslek hastalıkları
 - o Besin güvenliği, ilaç ve ilaç dışı destek ürünleri

Sağlık Hakkı Göstergeleri

Yapısal Göstergeler	İlgili Sorular
Engellilerin sağlık hakkı ile ilgili olarak uluslararası sözleşmelere şerhsiz ve çekincesiz taraf olması	<ul style="list-style-type: none"> Engellilerin sağlık hakkı ile ilgili uluslararası insan hakları anlaşmaları devlet tarafından şerhsiz ve çekincesiz olarak kabul edilmiş midir? Yürürlük tarihleri ve kapsamı nedir?
Engellilerin sağlık hakkı kapsamında erken tanı, önleme ve koruyucu sağlık hizmetlerinin anayasal ve yasal güvenceye sahip olması	<ul style="list-style-type: none"> Anayasada veya diğer yasalarda bütün engellilerin sağlık hakkı EHİS' e uygun olarak düzenlenmiş midir? Aşağıdaki alanlarda kamu sağlığının korunması, geliştirilmesi ve bu alanlarda farkındalık çalışmaları yapılması konusunda yasal düzenlemeler mevcut mudur? Bu düzenlemeler koruyucu ve önleyici tedbirleri içermekte midir? <ul style="list-style-type: none"> Cinsel sağlık ve üreme sağlığı Besin güvenliği, ilaç ve ilaç dışı destek ürünleri Bağışıklama ve tarama programları Fiziksel ve psiko-sosyal gelişim alanlarını da kapsayan bebek takibi, bebek ve çocuk takip ve izlemi programları Ruh sağlığı programları Ulusal hastalık önleme programları Kazalar Çevre sağlığı İş kazaları ve meslek hastalıkları Sağlığın korunması ve geliştirilmesi ile erken tanı, önleme ve koruyucu hizmetlere yönelik yapılan program ve uygulamaların sosyal güvenlik kapsamında karşılanmasına ilişkin yasal tedbirler mevcut mudur? Kamu sağlığının korunması ve geliştirilmesi ile erken tanı, önleme ve koruyucu hizmetlere yönelik olarak ilgili bakanlıkların işbirliğini sağlamaya yönelik yasal tedbirler mevcut mudur?
Engellilerin sağlık hizmetlerinden tam ve etkin yararlanması	<ul style="list-style-type: none"> Engellilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını kolaylaştıracak pozitif önlemleri içeren yasal tedbirler mevcut mudur? Engellilerin acil hizmetleri de dâhil olmak üzere sağlık hizmetlerinden tam ve eşit koşullarda yararlanması için yasal tedbirler mevcut mudur? Kurumsal nüfus içinde yer alan engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını güvence altına alan yasal tedbirler mevcut mudur?

Engellilerin sağlık hizmetlerinden tam ve etkin yararlanması	<ul style="list-style-type: none"> • Sığınmacı ve mülteciler içindeki engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını güvence altına alan yasal tedbirler mevcut mudur? • Engelli bireyler için kamu, özel veya karma sağlık sigortası sistemi primlerinin karşılanabilir düzeyde tutulması yasal olarak güvence altına alınmış mıdır? Bu tedbirler nelerdir? • Psiko-sosyal sorun yaşayanlar ve zihinsel engelliler de dâhil olmak üzere engelli bireylerin kendilerine yönelik tıbbi müdahaleler konusunda bilgilendirilmesi ile bağımsız ve aydınlatılmış onam sürecini güvence altına alan yasal tedbirler mevcut mudur?
Sağlık hakkına ilişkin mevcut ulusal politika, strateji veya eylem programlarının engellilerin sağlık hakkını kapsamaması	<p>Ulusal sağlık politikaları/stratejileri/eylem planlarında;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sağlığın korunması ve geliştirilmesi, engelliliğe yönelik birincil ve ikincil önleme programları ile engelliliğe yönelik erken tanı ve erken müdahale programlarında engellilerin ayrımcılığa uğramadan hizmetlerden yararlanmaları için öngörülen tedbirler mevcut mudur? Bütçelendirilmiş midir? • Fiziksel, ekonomik, bilgiye erişim de dâhil olmak üzere yeterli sayıda ve kalitede erişilebilir sağlık tesisi, sağlık ekipmanı ve sağlık hizmeti öngören tedbirler mevcut mudur? Bütçelendirilmiş midir?
Uluslararası standartlara uygun veri ve istatistiklerin mevcudiyeti	<p>Yaş, cinsiyet ve farklı engel grupları gözetilerek;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin sağlık hakkına ilişkin istatistik verilerin tutulması yasal güvence altına alınmış mıdır? Bu verilerin paylaşımının yasal dayanağı bulunmakta mıdır? • Sağlık sistemi içerisinde toplanan engellilerle ilgili kişisel verilerin gizliliği yasal güvence altına alınmış mıdır? • Engellilerin sağlık hakkına ilişkin hangi istatistik veriler tutulmaktadır? Bu verilerin uluslararası karşılaştırılabilirliği mümkün müdür?
Bütün engelliler bakımından sağlık haklarının engellenmesi durumunda şikâyet mekanizmalarına erişim hakkının yasal olarak güvence altına alınması	<ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin sağlık hakkının ihlali durumunda şikâyet mekanizmasına erişimleri yasal güvence altına alınmış mıdır? • Engellilerin sağlık hakkının ihlali durumunda başvuru yapabilecekleri mekanizmalar mevzuatta tanımlanmış mıdır?

Süreç Göstergeleri	İlgili Sorular
Koruyucu önleyici sağlık hizmetleri	<ul style="list-style-type: none"> • Cinsel sağlık ve üreme sağlığı programlarının kapsamı, uygulamanın ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığı ve ayrılan yıllık bütçe nedir? Bu programlardan engellilerin diğer bireylerle eşit şekilde yararlanması için alınan özel tedbirler nelerdir? • Gebe izlemi sistemi, önlenebilir nitelikteki engelliliğe yönelik hangi tedbirleri içermektedir? Sistemin ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığı nedir? • Gebe izlemi sisteminden engelli gebelerin yararlanması için alınan özel tedbirler nelerdir? • Riskli gebeliklerin takibi özel bir takip sistemi ile yapılmakta mıdır? Genetik danışmanlık hizmetinin ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığı nedir? Riskli gebelik takip sistemi ve genetik danışmanlık hizmetlerinden engellilerin diğer bireylerle eşit şekilde yararlanması için alınan tedbirler nelerdir? • Anne ve bebek bakımı, emzirme sağlığı, bebek ve çocuk sağlığı konularında özelleşmiş sağlık tesisi sayısı ve çalışan personel sayısı nedir? Sunulan bu hizmetlerde engelliliğin önlenmesi konusunda alınan özel tedbirler nelerdir? • Sağlık personeline yönelik hazırlanan hizmet içi eğitim programlarında engelliliğe yönelik erken tanı ve önleme konusuna yer verilmekte midir? • Yeni doğan tarama programlarının kapsamı, ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığı nedir? • Geliştirilmiş bağışıklama programının kapsamı ile ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığı nedir? Programın etkililiğini değerlendiren bir mekanizma var mıdır? Programdan toplumun tüm kesimleri ücretsiz yararlanabilmekte midir? • DSÖ tarafından önerilen, hastalıkların ulusal düzeyde taraması ve kontrolü için hangi programlar uygulanmaktadır? Ulusal düzeyde uygulanan hastalık önleme ve kontrol programlarından engellilerin yararlanması için alınan özel tedbirler nelerdir? Programların etkililiğine ilişkin veriler düzenli olarak toplanmakta mıdır? • İşçi sağlığı, meslek hastalıkları ile bunların önlenmesi konusunda uygulanan programların ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığı nedir? Bu programlarda engelli çalışanlar için alınan özel tedbirler nelerdir?

Koruyucu önleyici sağlık hizmetleri	<ul style="list-style-type: none"> • Koruyucu sağlık hizmetlerine ilişkin olarak profesyonellere ve halka yönelik olarak hazırlanan, eğitim/ program /kampanya sayısı nedir? Engellilerin söz konusu uygulamalardan yararlanması için alınan özel tedbirler nelerdir?
Engellilerin sağlık hizmetlerinden yararlanması	<ul style="list-style-type: none"> • Kamu, özel ve üniversite bazında ayrıştırılmış olarak erişilebilir sağlık tesislerinin tüm sağlık tesisleri içindeki oranı nedir? • Sağlık tesislerinin erişilebilirliğini sağlamak amacıyla ayrılan bütçe nedir? • Engellilere sunulan tarama, teşhis, ayaktan ve yataklı tedavi hizmetleri kapsamında kullanılan her türlü araç-gerecin engellilerin ihtiyaçları gözetilerek sağlanmasına yönelik ayrılan bütçe ne kadardır? • Sağlık tesislerinde bilgilendirme ve danışma birimlerinde hizmet verilen engelli sayısı nedir? Erişilebilir bilgilendirme materyalleri için ayrılan bütçe nedir? • Devlet tarafından karşılanan yardımcı araç gereç, tıbbi malzeme, ortez ve protez için ayrılan bütçe, malzemelerin kapsamı ve çeşitliliği nedir? • Aşağıdaki grupların muayene, ilaç, tıbbi malzeme, tetkik, yardımcı araç gereç, ortez, protez, mama vb. sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanan ve/veya katkı payı muafiyeti olan engelli sayısı ve buna ayrılan bütçe nedir? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Engelli sığınmacı ve mülteciler ◦ Kurumsal nüfus içinde yer alan engelliler ◦ Ekonomik yoksunluk içinde olan engelliler • Ulusal ve yerel düzeyde engellilere yönelik dış sağlığı hizmeti sunan sağlık tesisi ve yararlanan engelli sayısı nedir? • Ulusal ve yerel düzeyde evde sağlık hizmetlerinden yararlanan engelli sayısı nedir? • Evde sağlık hizmeti için yapılan harcamanın genel sağlık harcamalarına oranı nedir? • Evde sağlık hizmetleri için belirlenmiş kalite standartları mevcut mudur? • Evde sağlık hizmeti sunan personele yönelik yapılan hizmet içi eğitim programları farklı engel gruplarının ihtiyaçlarını kapsamakta mıdır?

Engellilerin sağlık hizmetlerinden yararlanması	<ul style="list-style-type: none"> • Engelin tanısından hemen sonra engelli birey ve ailesine sağlık ve rehabilitasyon alanında bilgilendirme, danışmanlık, rehberlik, psiko-sosyal destek ve yönlendirmeyi içeren bir mekanizma mevcut mudur? • Ruh sağlığı sorunu olan kişiler de dâhil olmak üzere engelliler için geliştirilmiş ruh sağlığı hizmetleri nelerdir? • Kamu, üniversite ve özel sektör ayrımında sağlık tesislerinde çalışan işaret dili tercüman sayısı ve illere göre dağılımı nedir? • Acil ve afet durumlarında verilen sağlık hizmetleri kapsamında engelliler için alınan özel tedbirler nelerdir?
Uluslararası standartlara uygun veri ve istatistiklerin toplanması	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlık sistemi içerisinde engelliliğin sınıflandırılmasında ve engelliliğe ilişkin veri toplanmasında kullanılan ulusal veya uluslararası tanımlama sistemi nedir? • Engelli bireylerin sağlık ve engel durumlarına ilişkin ayrıştırılmış, geçerli, güvenilir ve güncel istatistik veriler mevcut mudur? • Sağlık istatistikleri kapsamında engelliliğe ilişkin hangi veriler tutulmaktadır? • Sağlık sistemi içinde engellilerle ilgili tutulan veriler uluslararası temel sağlık göstergeleri ile uyumlu mudur?
Şikâyet ve giderim mekanizması	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlık hakkının ihlali durumunda başvuru mekanizmalarına ilişkin bilgi farklı engel grupları bakımından erişilebilir formatlarda oluşturulmuş mudur? • Engellilerin sağlık haklarının ihlali durumunda başvurabilecekleri şikâyet mekanizmaları nelerdir? • Yargısal ve yargısal olmayan şikâyet mekanizmalarına başvuru yolları engelliler bakımından erişilebilir midir? • Engelli bireylerin sağlık hakkının ihlali ile ilgili şikâyet sayısı nedir? • Ulusal insan hakları kurumları veya diğer mekanizmalar tarafından engellilerin sağlık hakkı ile ilgili alınan ve devlet tarafından etkin bir şekilde cevap verilen şikâyetlerin sayısı nedir? • Şikâyete konu olan kurumların, sağlık hakkının ihlali konusunda bağımsız kurumlar tarafından yapılan tavsiyeleri yerine getirme oranı nedir?

Şikâyet ve giderim mekanizması	<ul style="list-style-type: none"> Bu şikâyetlerin giderim sürecinde farklı mekanizmalar arasında koordinasyonu sağlayan ve sonuçları raporlayan bir sistem mevcut mudur? Sonuç raporları kamusal alana ve değerlendirme mekanizmalarına aktarılmakta mıdır? Bu raporlar sivil toplum örgütleri tarafından değerlendirilmekte midir? Yargıya intikal etmiş sağlık hakkı ihlal vakalarının, şikâyetçi lehine sonuçlanma oranı nedir?
Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Koruyucu önleyici sağlık hizmetleri	<ul style="list-style-type: none"> Cinsel sağlık ve üreme sağlığı programlarının ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığındaki ve bütçelerindeki değişim oranı nedir? Koruyucu sağlık hizmetlerine ilişkin olarak kamuya yönelik hazırlanan eğitim, program, kampanya sayısındaki değişim oranı nedir? Erken tanı, önleme ve koruyucu hizmetler alanında sağlık personeline yönelik hizmet içi eğitim programlarına ayrılan bütçedeki değişim oranı nedir? Yeni doğan tarama programlarının ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığındaki artış oranı nedir? Bağışıklama programının kapsamındaki ve yararlanan kişi sayısındaki değişim oranı nedir? Geliştirilmiş bağışıklama programının ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığındaki değişim oranı nedir? Hastalıkların ulusal düzeyde taranması ve kontrolü için geliştirilen programların sayısındaki artış oranı nedir? Meslek hastalıklarına bağlı olarak engellilik durumu yaşayanların oranındaki değişim nedir? Önlenebilir nitelikte engelliğe sahip kişilerin sayısındaki değişim oranı nedir? Anne ve bebek bakımı, emzirme sağlığı, bebek ve çocuk sağlığı konularında özelleşmiş sağlık tesisi sayısı ve çalışan personel sayısındaki değişim oranı nedir?
Engellilerin sağlık hizmetlerinden yararlanması	<ul style="list-style-type: none"> Kamu, özel ve üniversite bazında ayrıştırılmış olarak erişilebilir sağlık tesislerinin tüm sağlık tesislerine oranındaki değişim nedir? Sağlık tesislerinin erişilebilirliğini sağlamak amacıyla ayrılan bütçedeki değişim oranı nedir?

Engellilerin sağlık hizmetlerinden yararlanması	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlık tesislerinde bilgilendirme ve danışma birimlerinde hizmet verilen engelli sayısındaki ve erişilebilir bilgilendirme materyalleri için ayrılan bütçedeki değişim oranı nedir? • Devlet tarafından karşılanan yardımcı araç gereç, tıbbi malzeme, ortez, protez için ayrılan bütçedeki, malzemelerin kapsamındaki ve çeşitliliğindeki değişim oranı nedir? • Ulusal ve yerel düzeyde engellilere yönelik dış sağlığı hizmeti sunan sağlık tesisi sayısındaki değişim oranı nedir? • İl bazında sağlık tesislerinde çalışan işaret dili tercümanı sayısındaki değişim oranı nedir? • Ulusal ve yerel düzeyde evde sağlık hizmetlerinden yararlanan engelli sayısındaki değişim oranı nedir? • Evde sağlık hizmeti için yapılan harcamanın genel sağlık harcamalarına oranındaki değişim nedir? • Yoksul engellilerin sağlık hizmetlerinden faydalanmasına yönelik devletin ayırdığı bütçedeki değişim oranı nedir? • Katkı payı alınmadan sağlanan sağlık hizmetleri destek programlarına ayrılan bütçedeki artış oranı nedir? • Genel Sağlık Sigortası kapsamında primi devlet tarafından karşılanan engelli sayısındaki artış oranı nedir? • Özel sağlık sigortasından faydalanan engelli sayısındaki artış oranı nedir? • Toplum ruh sağlığı merkezlerinin ulusal ve yerel düzeyde yaygınlığındaki değişim oranı nedir? • Evde sağlık hizmeti personelinin engellilikle ilgili aldıkları hizmet içi eğitim sayısındaki değişim oranı nedir?
Engellilerin sağlık hakkının ihlaline ilişkin şikâyet ve giderim mekanizması	<ul style="list-style-type: none"> • Mağduriyeti giderilen ve hükme bağlanan dava ve şikâyet sayısındaki artış oranı nedir? • Kamu Denetçiliği Kurumu, İnsan Hakları Ulusal Kurumu gibi şikâyet mekanizmalarına yapılan başvuru sonucu verilen tavsiyelerin yerine getirilmesindeki artış oranı nedir? • Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısındaki artış oranı nedir?

Çalışma ve İstihdam Hakkı

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul eder. Bu hak, engellilerin, açık, bütünüleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerir. Taraf Devletler çalışırken engelli olanlar dâhil olmak üzere tüm engellilerin çalışma hakkının yaşama geçmesini yasama çalışmalarını da içeren uygun tüm tedbirleri alarak güvence altına alır. Taraf Devletler bunların yanı sıra;

- a. İşe alım ve istihdam edilme koşullarında, istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi ve sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dâhil olmak üzere, istihdama ilişkin her hususta, engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklar;
- b. Fırsat eşitliği, eşit değerde işe eşit ücret ilkesi, tacizden korunma ve mağduriyetin giderilmesi, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları dâhil olmak üzere diğer bireylerle eşit koşullar altında adil ve uygun çalışma koşullarının sağlanmasına ilişkin olarak engellilerin haklarını korur;
- c. Engellilerin iş ve sendikal haklarını diğer bireylerle eşit koşullar altında kullanabilmelerini sağlar;
- d. Engellilerin genel teknik ve mesleki rehberlik programlarına, yerleştirme hizmetlerine, mesleki ve sürekli eğitime diğer bireylerle eşit koşullar altında etkin bir şekilde erişimini sağlar;
- e. İş piyasasında engellilerin istihdam olanaklarının ve kariyer gelişiminin desteklenmesine ve engellilerin iş aramasına veya işe başlamasına, çalışmaya devam etmesine ve işe geri dönmelerine yardım eder;
- f. Serbest çalışma, girişimcilik, kooperatif kurma ve kendi işini kurma konusundaki fırsatları geliştirir;
- g. Engellileri kamu sektöründe istihdam eder;
- h. Olumlu eylem programları, teşvikler ve diğer tedbirleri de içerebilecek uygun politika ve önlemlerle, engellilerin özel sektörde istihdam edilmelerini destekler;
- i. Engellilerin çalıştığı işyerlerinde makul düzenlemelerin yapılmasını sağlar;
- j. Engellilerin açık iş piyasasında iş deneyimi kazanmasını temin eder;
- k. Engelliler için mesleki rehabilitasyon, işte kalma ve işe dönüş programları yürütür.

2. Taraf Devletler engellilerin kölelik altında tutulmalarını engeller ve engellileri zorla veya mecburi çalışmaya karşı diğer bireylerle eşit koşullar altında korur.

Kapsam

Çalışma hakkından çalışma yaşındaki herkesin iş sahibi olması yerine tüm insanların özgürce bir iş seçerek veya bir işi kabul ederek hayatını kazanma fırsatına sahip olma ve o işi güvenli ve uygun çalışma şartlarında yerine getirme hakkı anlaşılır.

Bu hakkın korunması ve geliştirilmesi için ulaşılmaması gereken hedefler aşağıda belirtilmektedir.

Hedefler

- Engellilerin istihdamı açısından iş piyasası ve çalışma ortamının kamu sektörü ile özel sektör arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın 'açık, bütünleştirici ve erişilebilir' olması,
- Engelli bireylerin kapasitesini değerlendirmeksizin bazı iş ve çalışma alanlarını onlara kapatan düzenleme ve sınırlamaların olmaması,
- Engelli bireyin istihdam hakkının eşit koşullarda gerçekleşmesi için ihtiyaç duyması halinde gerekli makul düzenlemelerin yapılarak çalışabilir hale gelmesi ve istihdam edilmesi,
- Engelli bireylerin bütünleştirilmiş çalışma ortamlarında diğer çalışanlarla birlikte istihdamının sağlanması,
- Engelli bireylerin çalışma alanlarının, çevresinin ve işyerlerine ulaşımın erişilebilir olması için gerekli tedbirlerin alınması,
- İş ilanları ve başvuru formları dâhil işe alım süreçlerinde açık, bütünleştirici ve erişilebilir araçların kullanılması,
- İşe alım ve istihdam edilme koşulları, istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi, sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dâhil olmak üzere istihdam sürecinin hiç bir aşamasında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılmaması,
- Mesleki eğitim ve rehabilitasyon süreçlerinin erişilebilir ve yaygın olması,
- Fiili eşitliğin sağlanmasına imkân verecek vergi indirimi, kota uygulaması gibi teşviklerin uygulanması.

Çalışma ve İstihdam Hakkı Göstergeleri

Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Engellilerin çalışma hakkı ile ilgili olarak uluslararası sözleşmelere şerhsiz ve çekincesiz taraf olması	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma ve istihdam hakkı ile ilgili uluslararası insan hakları anlaşmaları devlet tarafından şerhsiz ve çekincesiz olarak kabul edilmiş midir? Yürürlük tarihi nedir?
Engellilerin çalışma ve istihdam hakkının anayasal ve yasal güvenceye sahip olması	<ul style="list-style-type: none"> Anayasada veya diğer yasalarda bütün engellilerin çalışma ve istihdam hakkı EHİS' e uygun olarak düzenlenmiş midir? İstihdamı güç olan ağır zihinsel ve ruhsal engellilerin çalışma hakkı alternatif yöntemleri de içerecek biçimde yasal olarak düzenlenmiş midir? Anayasa ve yasalarda Sözleşmeye uygun olarak engellilerin istihdam hakkına yönelik ayrımcılık yasağı var mıdır, ayrımcılık türleri tanımlanmış mıdır? Ayrımcılığa karşı idari ve yasal yaptırımlar ile mağduriyetin giderimi için yasal güvence sağlanmış mıdır? Makul uyumlaştırma; işe alım süreçleri de dâhil olmak üzere istihdamın tüm süreçlerini kapsayacak biçimde yasalarda tanımlanmış mıdır ve makul uyumlaştırmayı hayata geçirecek tedbirler Sözleşmeye uygun bir biçimde yasal güvence altına alınmış mıdır? Engelli çalışanlara yönelik iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri mevzuatta düzenlenmiş midir? İş kazası, meslek hastalığı veya başka sebeplerden dolayı engelli olup işten ayrılmak zorunda kalanların yeniden istihdama katılmalarına ilişkin yasal güvence var mıdır?
Engellilerin mesleki rehabilitasyon, mesleki ve teknik eğitim ve mesleki rehberlik hizmetlerine tam ve eşit koşullarda katılımlarına yönelik yasal güvencenin mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> Engellilerin mesleki rehabilitasyon, mesleki ve teknik eğitim ile mesleki rehberlik hizmetlerine tam ve eşit koşullarda katılımlarına yönelik farklı engel grupları, cinsiyet, yaş ve bölgesel farklılıkları gözetilen EHİS' e uygun yasal güvence var mıdır?
Çalışma hakkına ilişkin mevcut ulusal stratejilerin/ eylem programlarının engellilerin çalışma hakkını kapsamaması ve bütçelendirilmesi	<p>Ulusal strateji veya eylem programlarında:</p> <ul style="list-style-type: none"> Engelliler farklı engel grupları, cinsiyet ve yaş gözetilerek içerilmiş midir? Kısa/orta/uzun erimli uygulanabilir hedefler tanımlanmış mıdır? Bütçelendirilmiş midir?

Bütün engelliler bakımından çalışma hakkının engellenmesi durumunda şikâyet mekanizmalarına erişim hakkının yasal olarak güvence altına alınması	<ul style="list-style-type: none"> Hukuki ehliyete sahip olup olmadığı gözetilmeksizin bütün engellilerin şikâyet mekanizmasına erişimi yasal güvence altına alınmış mıdır? Engellilerin başvuru yapabilecekleri erişilebilir izleme ve denetim mekanizmaları mevzuatta tanımlanmış mıdır?
Süreç Göstergeleri	İlgili Sorular
Engellilerin çalışma hayatına katılımına ilişkin merkezi bir veri ve izleme sisteminin mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> Farklı engel grupları, yaş, cinsiyet, sektör (korumalı işyerleri ve girişimcilik de dâhil olmak üzere), özel-kamu ve bölgesel farklılıklar bazında ayrıştırılmış düzenli veri toplama, izleme ve değerlendirme sistemleri var mıdır? Birden fazla ise aralarında koordinasyon var mıdır? Bu sistem aşağıdakilere ilişkin veri toplamakta mıdır? <ul style="list-style-type: none"> İşgücüne katılım İstihdam edilen İstihdamda kalma süresi İstihdamdan ayrılma nedenleri Eğitim durumları Nitelik ve süre açısından örgün ve yaygın mesleki eğitime katılım düzeyi İhtiyaca göre planlanmış mesleki rehabilitasyon olanaklarından yararlanma durumu Kısa ve uzun dönem işsizlik durumları Değerlendirmeler raporlaştırılmakta mıdır? Değerlendirme raporları başta engelli örgütleri olmak üzere STK'lar ve ilgili diğer paydaşların erişimine açık mıdır?
Engelli istihdamına yönelik ilgili tarafların katılımı ile yerel ve ulusal düzeyde gerçekleştirilen bilgilendirme, bilinçlendirme, farkındalık yaratmaya yönelik kampanya ve programların mevcudiyeti	<ul style="list-style-type: none"> Farklı engel grupları, yaş ve cinsiyet açısından bu kampanyalarda dikkate alınmakta mıdır? Bunların planlanmasında ve düzenlenmesinde engellilerin görüşü alınmakta mıdır? Bu kampanyalar tüm tarafları kapsamakta mıdır? Hangi sıklıkta yapılmaktadır? Kampanya sonuçları değerlendirilmekte midir?

<p>Engellilerin genel teknik ve mesleki rehberlik programlarına, yerleştirme hizmetlerine, mesleki ve sürekli eğitime diğer bireylerle eşit koşullarda etkin bir şekilde erişimi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Engellilere yönelik çalışan iş ve meslek danışmanlarının sayısı nedir? • Eğitim sistemi içinde tüm engellilerin örgün ya da yaygın mesleki ve teknik eğitime yönlendirilmelerine ve uygun programlara yerleştirilmelerine yönelik rehberlik sistemi mevcut mudur?
<p>Engellilerin primli sosyal güvenlik sistemine diğer bireylerle eşit koşullarda etkin bir şekilde erişimi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Farklı engel grupları, yaş, cinsiyet ve sigorta kolları açısından primli sosyal güvenlik sisteminden yararlanan engellilerin sayısı nedir? • Yaşlılık aylığı bağlanarak erken emekli olan engellilerin sayısı nedir? • Kayıt dışı istihdam içerisinde yer alan engellilerin sayısı nedir? • İşsizlik ödeneğinden yararlanan engellilerin sayısı nedir? • İş kazası, meslek hastalığı sonucu veya başka sebeplerden dolayı engelli olan bireyler veya malulen emekli olup maluliyeti ortadan kalkıp yeniden istihdama katılmak isteyen bireyler için mesleki rehabilitasyon programları mevcut mudur?
<p>Şikâyet ve denetim mekanizmasının mevcudiyeti</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Denetim sonucu, engelli kotası içerisinde yer alıp fiilen engelli çalıştırmadığı tespit edilen işverenlere uygulanan cezai işlem sayısı nedir? • Ulusal insan hakları kurumları veya diğer mekanizmalar tarafından engellilerin çalışma ve istihdam hakkı ile ilgili devlet tarafından cevaplanan şikâyet sayısı nedir? • Mobbing dâhil çalışma hakkının ihlaline ilişkin yargıya başvuran engellilerin sayısına ilişkin ayrıştırılmış veri mevcut mudur?
<p>İstihdam hakkının gerçekleştirilmesi için yapılan teşvikler</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kendi işini kurmak isteyen engellilere yönelik hibe/ uygun kredi/vergi istisna sistemi mevcut mudur? Bu sistemden yararlanan engelli sayısı nedir? • Kamuda istihdam edilen engelli bireyin işini yapabilmesi için gerekli olan yardımcı ve destekleyici araç ve gereçler için ne kadar bütçe ayrılmaktadır? • Engelli girişimcilere kendi işini kurmayı teşvik amacıyla ayrılan bütçenin teşvikler için ayrılan toplam bütçeye oranı nedir? • Kendi işini kurmak isteyen engellilere sağlanan hibe/ uygun kredi miktarının, engelli olmayanlara göre oranı nedir? • Engelli kadın istihdamını teşvik amacıyla ayrılan bütçenin engelli istihdamına ayrılan bütçeye oranı nedir?

Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Engellilerin istihdamındaki artış	<ul style="list-style-type: none"> Kamu sektöründe istihdam edilen engelli sayısındaki artış oranı nedir? Özel sektörde istihdam edilen engelli sayısındaki artış oranı nedir? Özel sektörde profesyonel mesleklerde istihdam edilen engellilerin sayısındaki artış oranı nedir? İş ve meslek danışmanlığı hizmetinden yararlanarak istihdam edilen engelli sayısındaki artış oranı nedir? Mesleki/teknik eğitimden yararlanarak istihdam edilen engellilerin sayısındaki artış oranı nedir? Mesleki rehabilitasyon hizmetleri sonrası istihdam edilen engelli sayısındaki artış oranı nedir? Kendi işini kurmak üzere ilgili kamu kuruluşuna başvuran engellilerin sayısındaki artış oranı nedir? Kendi işini kuran engellilerin sayısındaki artış oranı nedir?
Engellilerin istihdamı için ayrılan bütçedeki artış	<ul style="list-style-type: none"> Kamuda istihdam edilen engelli bireyin işini yapabilmesi için gerekli olan yardımcı-destekleyici teknolojiler ve araç- gereçler için yapılan harcamalardaki artış oranı nedir? Engellilerin istihdamını teşvik amacıyla ayrılan bütçedeki artış oranı nedir? Kendi işini kuran engellilere devlet tarafından verilen hibe /uygun kredi miktarındaki artış oranı nedir?
Engellilerin istihdamı konusunda gerçekleştirilen eğitim ve farkındalık çalışmalarındaki artış	<ul style="list-style-type: none"> Engelli istihdamından sorumlu birimlerin yönetici ve personeli için istihdamda ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik hizmet içi eğitimlerin ve katılanların sayısındaki artış oranı nedir? İstihdamda ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik toplumsal farkındalık ve bilgilendirme çalışmalarının sayısındaki artış oranı nedir?

Çalışma ve İstihdam Hakkı Göstergeleri

Engellilerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma düzeyindeki artış	<ul style="list-style-type: none"> • Örgün ve yaygın mesleki eğitimden yararlanan engellilerin sayısındaki artış oranı nedir? • İş kazası veya meslek hastalığı sonucu engelli olan kişiler veya malulen emekli olup yeniden istihdama katılmak isteyen kişilerden mesleki rehabilitasyon programlarından yararlananların sayısındaki artış oranı nedir?
Engellilerin primli sosyal güvenlik sisteminden yararlanma düzeyindeki artış	<ul style="list-style-type: none"> • İstihdam edilen engelliler içerisinde sendikalı olanların oranındaki artış nedir? • Yaşlılık aylığı bağlanarak erken emekli olan engellilerin sayısındaki artış oranı nedir?
Şikâyet mekanizması	<ul style="list-style-type: none"> • Çalışma hakkının ihlali, ayrımcılık ve mobbinge ilişkin idari başvuru ve şikâyet sayısındaki artış oranı nedir? • Mağduriyeti giderilen ve hükme bağlanan dava ve şikâyet sayısındaki değişim oranı nedir?

Siyasal ve Kamusal Yaşama Katılım Hakkı

Taraf Devletler, engellilerin siyasi haklarını ve diğer bireylerle eşit koşullar altında bunlardan yararlanma fırsatını güvence altına alır ve aşağıda belirtilenleri yerine getirir:

1) Diğerlerinin yanı sıra aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seçme ve seçilme hakları dâhil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkin şekilde ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak,

a) Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılması ve kullanılmasının kolay olmasını sağlamak,

b) Engellilerin, seçimlerde ve referandumlarda baskıya uğramadan, gizli oy kullanarak, aday olma ve etkili bir mevkide görev alma ve devletin tüm kademelerinde tüm kamu görevlerini yerine getirme haklarını koruyarak, uygun olan yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasını kolaylaştırmak,

c) Engellilerin seçmen olarak tercihlerini özgürce ifade edebilmelerini güvence altına alarak ve bu amaçla gerektiğinde, talep etmeleri durumunda oy kullanırken kendi seçtikleri bir kişinin desteğini almalarına izin vermek,

2) Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam katılımlarının sağlanacağı bir ortamı yaratmak ve aşağıda belirtilenler de dâhil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarının cesaretlendirmek;

a) Ülkenin kamusal ve siyasi yaşamı ile ilgili sivil toplum kuruluşları, dernekler ve siyasi partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım;

b) Engellileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil eden engelli örgütlerinin kurulması ve engellilerin içinde yer almalarının sağlanması.

Kapsam

Siyasal ve kamusal yaşama katılım, oy vermenin yanı sıra engellilerin karar alma süreçlerine diğer bireylerle eşit koşullarda katılma haklarını kapsar. Siyasal ve kamusal yaşama katılım hakkı; taraf devletlerin engellilerin bağımsızlık ve özerkliklerini tanımalarını sağlamayı öngören Sözleşmenin "Yasa Önünde Eşit Tanınma" başlıklı 12. maddesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda engelli kişilerin siyasi yaşama katılımlarının yanı sıra kamu yönetimine etkin ve tam katılımlarının sağlanması anlaşılmaktadır.

Bu hakkın korunması ve geliştirilmesi için ulaşılmaması gereken hedefler aşağıda belirtilmektedir.

Hedefler

- Engelli kişilerin yerel ve genel seçimler dâhil seçimler ve referandumlarda ayrımcılığa uğramadan oy kullanmaları,
- Oy kullanma prosedürlerine ve tesislerine eşit ve etkin erişim,
- Seçimlerde engellilerin aday olabilmeleri,
- Siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin ve sendikaların seçimlerine, yönetimine ve etkinliklerine katılımları,

- Kamu bürokrasisinin tüm kademelerindeki kamu görevlerine diğer bireylerle eşit koşullarda seçilme hakkının sağlanması,
- Engelli kişilerin kendilerini temsil edecek örgütleri kurmaları, bu örgütlere üye veya yönetici olarak katılımı,
- Etkin bir izleme ve denetim yapılması,
- Engellilerin siyasi ve kamusal yaşama katılım hakkının gerçekleşmesi için ilgili personele ve topluma yönelik farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması.

Siyasal ve Kamusal Yaşama Hakkı Göstergeleri

Yapısal Göstergeler	İlgili Sorular
Engellilerin siyasal ve kamusal yaşama katılım hakkı ile ilgili olarak uluslararası sözleşmelere şerhsiz ve çekincesiz taraf olması	<ul style="list-style-type: none"> Engellilerin siyasal ve kamusal yaşama katılım ile yasa önünde eşit tanınma hakları ilgili uluslararası insan hakları anlaşmaları devlet tarafından şerhsiz ve çekincesiz olarak kabul edilmiş midir? Yürürlük tarihleri nedir? Engellilerin seçme ve seçilme hakkı ve kamu işlerinde görev almaları ile ilgili olarak Anayasa ve yasalarda EHİS' in 29. ve 12. maddeleri ile uyumlu düzenlemeler var mıdır? <ul style="list-style-type: none"> Ayrımcılık yasağı tanımlanmış mıdır? Ayrımcılık yasağı kapsayıcı mıdır? Pozitif tedbirler tanımlanmış mıdır ve bütün engelli gruplarını içermekte midir?
Seçimlerde ve referandumlarda oy kullanma hakkının yasalarla tanınmış olması ve sınırlandırmanın objektif ve makul nedenlere dayalı olması	<ul style="list-style-type: none"> Seçmen olma ile ilgili yasalarda sayılan yeterlilikler açısından farklı engel gruplarını gözetilen düzenlemeler mevcut mudur? Fiil ehliyeti olmayan kişiler bakımından oy kullanma hakkının gerçekleşmesini engelleyecek yasal kısıtlılıklar ayrımcılık yasağı ile uyumlu mudur? Farklı engel grupları açısından alternatif oy verme yolları yasal güvence altına alınmış mıdır? Kurumsal nüfusun oy kullanma hakları yasal olarak güvence altına alınmış mıdır? Sürekli bakıma muhtaç olan engellilerin oy kullanma hakları yasal olarak güvence altına alınmış mıdır? Desteğe gerekli olan durumlar ve bu desteğin engelliler tarafından kullanılmasını sağlayacak tedbirler yasal olarak güvence altına alınmış mıdır? Bütün engel grupları açısından şikâyet mekanizmasına erişim yasal olarak güvence altına alınmış mıdır? Seçmen olma eğitimi yasalarda güvence altına alınmış mıdır? Sorumluluklar yasalarda tanımlanmış mıdır?

Engellilerin tüm kademedeki kamu görevleri için seçilme hakkının güvence altına alınması ve kısıtlamaların objektif ve makul gerekçelere dayalı olması	<ul style="list-style-type: none"> Engellilerin kamu görevlerine seçilmeleri ile ilgili olarak Anayasa ve yasalarda, <ul style="list-style-type: none"> Kamu hizmetlerine girebilme koşulları Atama Terfi Askıya alma Görevden alma ya da işten çıkarılma usulleri bakımından EHİS' in 29. ve 12. maddeleri ile uyumlu düzenlemeler var mıdır?
Engellilerin seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmesi ve bu hakkı kullanabilmesini sağlamak amacıyla etkili tedbirlerin alınması	<ul style="list-style-type: none"> İlgili kurumların ulusal strateji belgeleri ve eylem planlarının içinde engellilerin seçme ve seçilme hakkının kullanılmasını sağlamaya yönelik EHİS' in 29. ve 12. maddelerine uygun olarak aşağıda sayılan hususlara ilişkin hedefler var mıdır? <ul style="list-style-type: none"> Tüm engel grupları açısından siyasal yaşama katılım hakkının önündeki yasal ve idari engellerin kaldırılması Tüm engel grupları açısından siyasal yaşama katılım hakkına ilişkin farkındalığın artırılması Siyasal yaşama katılım hakkının tüm engel grupları açısından erişilebilir olmasının sağlanması Tüm engel grupları açısından siyasal yaşama katılım fırsatlarının genişletilmesi Veri toplama, izleme ve değerlendirme
Engelli kişilerin her düzeyde temsil edilmesi amacıyla STK kurma ve STK'lara katılma hakkının güvence altına alınması	<ul style="list-style-type: none"> Anayasada, dernekler ve vakıflarla ilgili olanlar da dâhil olmak üzere ilgili kanunlarda engelli kişilerin STK'ların kurucusu ve üyesi olma hakkı EHİS' in 29. ve 12. maddeleri ile uyumlu mudur?
Siyasi süreçlere katılım kanallarının güçlendirilmesi ve etkili sonuçlar üretmesi	<ul style="list-style-type: none"> Engelli kişileri temsil eden örgütlerin merkezi yönetim ve yerel yönetimin yasa ve politikaların geliştirilmesi süreçlerine dâhil edilmesine (danışma ve katma) yönelik bağlayıcı usuller yasal güvence altına alınmış mıdır?
Süreç Göstergeleri	İlgili Sorular
Oy kullanma hakkının etkili kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> Binalar, oy verme kabinleri, destekleyici araçlar dâhil oy verme yerlerinin erişilebilirliğini sağlamaya yönelik ayrıntılı rehberler mevcut mudur? Bu rehberlerin hazırlık süreçlerinde engelli örgütlerine danışılmakta mıdır?

Oy kullanma hakkının etkili kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi partilerin seçim kampanyalarına yönelik bilgi ve materyaller farklı engelli grupları bakımından erişilebilir formatlarda hazırlanmakta mıdır? • Oy vermede görev alacak destek birimlerine yönelik olarak engellilik konusunu da içeren eğitim programları mevcut mudur? Bu programların içeriği, süresi, yaygınlığı nedir? Bu programlar için ayrılan bütçe nedir?
Siyasal ve kamusal süreçlere katılım kanallarının güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi partiler tarafından engelli adayların toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engellilik grupları gözetilmek suretiyle diğer adaylarla eşit temsiline ilişkin alınan tedbirler nelerdir? Engellilerin temsiline ilişkin durumu ortaya koyan verilerin yıllara göre değişim oranı nedir? • Siyasi partilerin genel merkez, il ve ilçe örgütlenmelerinin karar alma mekanizmalarında engellilerin toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engellilik durumları gözetilerek eşit temsiline yönelik iç düzenlemeler mevcut mudur? • Kamu idaresi, yerel yönetimler, siyasi partiler, STK'lar, sendikalar ve meslek örgütlerinin eşitlik politika belgeleri mevcut mudur ve bu belgelerin kapsayıcılığı nedir? • Engelli örgütlerinin, merkezi ve yerel yönetimin yasa ve politikaların geliştirilmesi süreçlerine dâhil edilmesine (danışma ve katma) yönelik mekanizmalar mevcut mudur? Bu mekanizmaların kapsayıcılığı nedir? • Kamu idaresinin merkezi ve taşra birimlerinde görevli personele yönelik olarak engellilik açısından katılım, eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele konularında hizmet içi eğitim verilmekte midir? Bu eğitimlerin sayısı ve sıklığı nedir?
Yargısal ve yargısal olmayan şikâyet mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasal yaşama katılım hakkının ihlali iddiasına yönelik olarak nereye ve nasıl başvuru yapılacağına ilişkin bilgi farklı engel grupları bakımından erişilebilir formatlarda oluşturulmuş mudur? • Yargısal ve yargısal olmayan şikâyet mekanizmalarına başvuru yolları engelliler bakımından erişilebilir midir? • Genel ve yerel seçimlerde seçme haklarını kullanma hususunda sorunlarla karşılaşan engelliler tarafından yargıya ve ilgili makamlara iletilen ve çözümlenmiş olan şikâyet sayısı nedir?

Yargısal ve yargısal olmayan şikâyet mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> • Seçme hakkının engellenmesine karşı idari ve adli başvuru ve şikâyet sayısına ilişkin veri mevcut mudur? • Kamu görevine seçilme süreçlerinde engelli olduğu için ayrımcılığa uğrama gerekçesiyle yapılan şikâyet başvurularının sayısına ve engelli kişi lehine çözülen dava sayısına ilişkin veri mevcut mudur? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Devlet Memurları kanunu ile İş Kanununun uygulanması bakımından ◦ TCK 122. maddesinin uygulanması bakımından ◦ Anayasanın 10. ve 67. maddelerinin ihlali bakımından (bireysel başvurular dâhil) • Baroların adli yardım sisteminden yararlanan engelli sayısına ilişkin olarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engel grupları bakımından ayrıştırılmış veri mevcut mudur?
Farkındalık yaratma	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli kişilerin seçme hakkını kullanmalarını teşvik etmek ve bu alanda engellerle mücadele ederek engelli kişilere yeni olanaklar yaratmak amacıyla kamu kurumları, özel sektör ve STK'lar tarafından gerçekleştirilen faaliyet sayısına ve içeriğine ilişkin veri mevcut mudur? • Medyada yürütülen ayrımcılığa karşı yıl içinde gerçekleştirilen program sayısına ve içeriğine ilişkin veri mevcut mudur?
Veri toplama, izleme ve değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli kişilerin genel ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme haklarını kullanma düzeylerine ilişkin olarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engel grupları açısından ayrıştırılmış veri mevcut mudur? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Seçmen sayısı bakımından ◦ Oy kullanan engelli sayısı bakımından ◦ Seçimle oluşturulan mekanizmalara (milletvekili, belediye başkanı, belediye meclis üyesi, muhtar vb.) seçilme düzeyleri bakımından • Engelli kişilerin kamu kurumları, meslek örgütleri, sendikalar, siyasi partiler ve STK'larda yönetime katılma düzeylerine ve yönetime katılma haklarını kullanmalarının önündeki engellere dair yapılmış olan araştırmaların sayısındaki artış oranına ilişkin veri mevcut mudur? • Engelli kişilerin seçilme haklarını kullanmalarına dair yapılmış olan araştırmaların sayısına ilişkin veri mevcut mudur?

Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Genel ve yerel seçimlerde oy kullanan engelli kişi sayısındaki artış	<p>Bir önceki seçim dönemine göre ağır engelliler de dâhil olmak üzere engellilik düzeyleri, engel grupları, cinsiyet ve bölgesel farklılıklar bazında ayrıştırılmış olarak;</p> <ul style="list-style-type: none"> Seçmen kütüğüne kayıtlı engelli sayısındaki artış oranı nedir? Vesayet altına alınan engelli sayısındaki azalma oranı nedir? Oy kullanan engelli sayısı sayısındaki artış oranı nedir? Erişilebilir oy kullanma yerlerinin sayısındaki artış oranı nedir?
Genel ve yerel seçimlerde engelli kişilerin oy kullanımında verilen destek hizmetlerinin çeşitliliğinde ve yaygınlığındaki artış	<p>Toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engellilik gruplarının dağılımı gözetilerek;</p> <ul style="list-style-type: none"> Yüksek Seçim Kurulu tarafından engelli kişilerin seçme hakkını kullanabilmesi için istihdam edilen nitelikli yardımcı personel sayısındaki artış oranı nedir? Seçme hakkını kullanmaya yönelik bağımsız danışmanlık ve destek hizmeti sayısındaki artış oranı nedir?
Engelli kişilerin oy kullanma hakkının gerçekleşmesi için ayrılan bütçedeki artış	<ul style="list-style-type: none"> Oy kullanma alanlarının erişiminin gerçekleşmesi için yapılan düzenlemelere ayrılan genel ve mahalli idare bütçe harcamalarındaki artış oranı nedir? Seçme hakkının tam olarak gerçekleşmesi için seçim materyallerine ve bilgisine erişimin engellilerin farklılaşan ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi için yapılan harcamaların oranındaki artış nedir?
Etkili giderim mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> Mağduriyeti giderilen ve hükme bağlanan dava ve şikâyet sayısındaki artış oranı nedir? Kamu Denetçiliği Kurumu, İnsan Hakları Ulusal Kurumu gibi şikâyet mekanizmalarına yapılan başvuru sonucu verilen tavsiyelerin yerine getirilmesindeki artış oranı nedir? Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısındaki artış oranı nedir?

Genel ve yerel seçimlerde seçilen engelli kişi sayısındaki artış	<p>Toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engellilik gruplarının dağılımı gözetilerek;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Genel ve yerel seçimlerde aday adayı olan engelli kişilerin bir önceki seçime göre sayısındaki artış oranı nedir? • Genel ve yerel seçimlerde adaylığı kesinleşen engelli kişilerin seçilebilir aday listesinde yer alma sayısı ve bir önceki seçime göre artış oranı nedir? • Genel ve yerel seçimlerde seçilen engelli kişilerin sayısında bir önceki seçimlere göre artış oranı nedir? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Milletvekilliği sayısındaki artış ◦ Belediye Başkanlığı sayısındaki artış ◦ Belediye Meclis üyeliği sayısındaki artış ◦ İl Genel Meclisi üyeliği sayısındaki artış ◦ Muhtarlık sayısındaki artış
Engelli kişilerin etkili temsilini ve karar alma süreçlerine katılımını destekleyen sivil toplum kuruluşlarının sayısındaki artış	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli kişilerin haklarının gerçekleşmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulmuş STK'ların sayısındaki artış oranı nedir? <p>Toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engel gruplarının dağılımı gözetilerek;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sivil toplum kuruluşlarına üye olan engelli kişilerin sayısındaki artış oranı nedir? • Sivil toplum kuruluşlarına kayıtlı üye sayısı içinde engelli kişilerin oranındaki artış nedir? • Sivil toplum kuruluşlarının yönetim kademelerinde yer alan engelli kişilerin sayısındaki artış oranı nedir?
Engelli kişilerin etkili temsilini ve karar alma süreçlerine katılımını destekleyen sivil toplum faaliyetlerindeki artış	<ul style="list-style-type: none"> • Hak temelli savunuculuk yapan engelli örgütlerinin gerçekleştirdiği kampanya ve bilgilendirme çalışmalarında artış oranı nedir? • Spesifik amaçlı STK'ların faaliyetlerini sürdürmek için kamu bütçesinden, ulusal ve uluslararası fonlardan aldığı maddi destek miktarındaki artış oranı nedir? • Genel amaçlı STK'ların faaliyetlerini sürdürmek için kamu bütçesinden, ulusal ve uluslararası fonlardan aldığı maddi destek miktarındaki artış oranı nedir? • Kamu kurumlarının engelli kişileri ilgilendiren konularda faaliyetler gerçekleştiren ve/veya engelli kişileri temsil eden STK'ların temsilcileriyle oluşturduğu çalışma gruplarının sayısındaki artış oranı nedir?

Kamu-sivil toplum diyalogundaki artış	<ul style="list-style-type: none">• Kamu kurumlarının mevzuat ve politika oluşturulma süreçlerinde STK'lardan görüş alma oranındaki artış nedir?• Kamu kurumlarının mevzuat ve politika oluşturulma süreçlerinde STK'lardan aldıkları görüşleri gerçekleştirme oranındaki artış nedir?
Yönetime katılım oranındaki artış	<p>Toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı engellilik gruplarının dağılımı gözetilerek;</p> <ul style="list-style-type: none">• Meclis İhtisas Komisyonlarında yer alan engelli milletvekillerinin sayısındaki artış oranı nedir?• Belediye meclislerinde yer alan engelli sayısındaki artış oranı nedir?• Kamu kurumlarında orta ve üst yönetimde görev alan engelli yöneticilerin sayısındaki artış oranı nedir?• Orta ve üst yönetimde yer alan engelli kişilerin sayısındaki artış oranı nedir?<ul style="list-style-type: none">◦ Meslek örgütü ve sendikalar◦ Siyasi partiler◦ STK'lar

**Kültürel
Yaşama
Dinlenme,
Boş Zaman
Aktiviteleri ve
Spor
Faaliyetlerine
Katılım Hakkı**

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında kültürel yaşama katılım hakkını tanıyarak ve engellilerin aşağıda belirtilenlerden yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır:
 - a. Kültürel materyallere ulaşılabilir biçimleri aracılığıyla erişmek;
 - b. Televizyon programlarına, filmlere, tiyatroya ve diğer kültürel etkinliklere ulaşılabilir biçimleri aracılığıyla erişmek;
 - c. Tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı veya hizmetlerin sunulduğu yerlere ve ayrıca mümkün olduğu ölçüde ulusal kültür açısından önemli anıtlar ve alanlara erişmek.
2. Taraf Devletler, sadece engellilerin yararı için değil, toplumu zenginleştirmek amacıyla da engellilerin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel kapasitelerini geliştirme ve kullanma imkânına sahip olmalarını sağlayıcı gerekli tedbirleri alacaklardır.
3. Taraf Devletler, uluslararası hukuka uygun olarak, fikri mülkiyet haklarını koruyan yasaların, engellilerin kültürel materyallere erişimine uygun olmayan veya ayrımcılık yaratan bir engel çıkarmaması için tüm uygun tedbirleri alır.
4. Engelliler, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kendilerinin özel kültürel ve dil kimliklerinin, örneğin işaret dilleri ve işitme engelliler kültürü, tanınması ve desteklenmesi hakkına sahiptir.
5. Taraf Devletler, engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğer bireylerle eşit koşullar altında katılımını sağlamak amacıyla aşağıda yazılı tedbirleri alır:
 - a. Engellilerin her seviyedeki genel spor etkinliklerine mümkün olduğunca tam katılımını cesaretlendirmek ve artırmak;
 - b. Engellilerin, özel spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkânına sahip olmasını temin etmek ve bu nedenle, diğer bireylerle eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını sağlamak;
 - c. Engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişimini sağlamak;
 - d. Engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dâhil olmak üzere, oyun, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmelerini sağlamak;
 - e. Eğlence, turistik, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin erişebilmesini sağlamak.

KÜLTÜREL YAŞAMA VE TURİZM FAALİYETLERİNE KATILIM HAKKI

Kapsam

Kültürel yaşama ve turizm faaliyetlerine katılım hakkı; Engelli bireylerin ayrımcılığa maruz kalmadan ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde kültürel yaşamın her alanına, turizm, dinlence, eğlence faaliyetlerine toplumun diğer bireyleriyle eşit şekilde katılımının sağlanması olarak anlaşılır.

Bu hakkın korunması ve geliştirilmesi için ulaşılmaması gereken hedefler aşağıda belirtilmektedir.

Hedefler

- Engelli bireylerin kültürel yaşama tam ve eşit katılımı için geliştirilecek politikaların ve sunulacak hizmetlerin ayrımcılıktan uzak, bütünlendirici ve erişilebilir olması,
- Hakkın tanınması ve korunması için hazırlanacak ulusal mevzuat, politika, stratejik plan ve ulusal eylem planlarında engelli bireylerin görüşlerinin de yer alabilmesinin sağlanması,
- Farklı engel gruplarının gereksinimleri, yaş, cinsiyet, bölgesel ve kültürel farklılıklar gibi değişkenler gözeticilerle gerekli tedbirlerin alınması, planlanmaların yapılması, erişilebilir hizmetlerin sunulması, verilerin toplanması, izleme ve denetimin yapılması,
- Ulusal ve yerel düzeyde kültürel etkinliklerin, basılı ve görsel materyal ile yayınların farklı engel grupları için erişilebilir hale getirilmesi,
- Kültürel hizmetlerin verildiği mekânların engelli bireyler için erişilebilir olması,
- Engelli bireylerin yaratıcı ve sanatsal faaliyetlerden, kurs ve eğitimlerden eşit şekilde yararlanabilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması,
- Farklı engel gruplarına yönelik iletişim biçimlerinin tanınması ve desteklenmesi,
- Engelli bireylerin kültürel yaşama katılımının teşvik edilmesi ve destek hizmetlerin yaygınlaştırılması,
- Toplumsal farkındalık, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması.

Kültürel Yaşama ve Turizm Faaliyetlerine Katılım Hakkı Göstergeleri

Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Engellilerin kültürel yaşama katılım ile turizm, dinlence ve seyahat hakkı ile ilgili olarak uluslararası sözleşmelere şerhsiz ve çekincesiz taraf olması	<ul style="list-style-type: none"> Engellilerin kültürel yaşama katılım hakkı ile ilgili uluslararası insan hakları anlaşmaları devlet tarafından şerhsiz ve çekincesiz olarak kabul edilmiş midir? Yürürlük tarihleri ve kapsamı nedir? Engellilerin turizm, dinlence ve seyahat hakkı ile ilgili uluslararası insan hakları anlaşmaları devlet tarafından şerhsiz ve çekincesiz olarak kabul edilmiş midir? Yürürlük tarihleri ve kapsamı nedir?
Engellilerin kültürel yaşama katılım, turizm, dinlence ve seyahat hakkının anayasal ve yasal güvenceye sahip olması	<p>Kültür</p> <ul style="list-style-type: none"> Anayasada veya diğer yasalarda engellilerin kültürel yaşama katılım hakkı EHİS' e uygun olarak düzenlenmiş midir? Mevzuatta engelli bireylerin, kültürel yaşama katılım hakkının yerine getirilmemesi ayrımcılık olarak tanımlanmış mıdır? Yasaklanmış ve yaptırıma bağlanmış mıdır? <p>Turizm</p> <ul style="list-style-type: none"> Anayasada veya diğer yasalarda bütün engellilerin turizm, dinlence ve seyahat hakkı EHİS' e uygun olarak düzenlenmiş midir? Mevzuatta engelli bireylerin, turizm, dinlence ve seyahat hakkının yerine getirilmemesi ayrımcılık olarak tanımlanmış, yasaklanmış ve yaptırıma bağlanmış mıdır? Ulusal turizm politikasında turizmde engellilere yönelik standartları belirleyen mevzuat var mıdır? Ulusal mevzuatta seyahat hakkını güvenli ve eşit koşullarda sağlamaya yönelik düzenleme mevcut mudur? Pozitif ayrımcılık ilkesi gözetilmiş midir, kapsamı nedir? Mevzuatta tescilli binaların engelli bireylerin erişimine uygun olmasına yönelik düzenleme mevcut mudur? Farklı kuruluşlardan açılış ruhsatı alan konaklama ve turizm tesis ve hizmetleri için ortak erişilebilirlik kriterleri mevcut mudur?
Mevcut ulusal stratejilerin/ eylem programlarının engellilerin kültürel yaşama katılım ile turizm, dinlence ve seyahat hakkını kapsamı ve bütçelendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> İlgili Bakanlıkların ve/ya kurumların ulusal stratejileri/ eylem programlarında engellilerin kültürel yaşama katılım haklarını kullanabilmelerine yönelik tedbirler alınmış mıdır?

<p>Mevcut ulusal stratejilerin/ eylem programlarının engellilerin kültürel yaşama katılım ile turizm, dinlence ve seyahat hakkını kapsamı ve bütçelendirilmesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> o Engelli bireylerin kültürel hizmetlerin sunulduğu yerlere, etkinliklere ve kültürel materyallere erişebilmesini sağlamak üzere tedbirler öngörölmüş müdür? o Engelli bireylerin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel kapasitelerinin geliştirilmesini sağlamak üzere tedbirler öngörölmüş müdür? o Kısa/orta/uzun erimli uygulanabilir hedefler tanımlanmış mıdır? o Bu hedef ve tedbirler bütçelendirilmiş midir? • İlgili Bakanlıkların ve/ya kurumların ulusal stratejileri/eylem programlarında engelli bireylerin ayrımcılığa uğramadan seyahat, dinlence ve turizm olanaklarından yararlanmalarını sağlamak üzere tedbirler alınmış mıdır? Pozitif ayrımcılık ilkesi gözetilmiş midir? <ul style="list-style-type: none"> o Kısa/orta/uzun erimli uygulanabilir hedefler tanımlanmış mıdır? o Bütçelendirilmiş midir?
<p>Engellilerin kültürel yaşama katılım ile turizm, dinlence ve seyahat hakkının gerçekleştirilmesine yönelik bütçenin mevcudiyeti</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin kültürel yaşama tam katılımını sağlamaya yönelik özel bütçe ayrılmış mıdır? • Engelli bireylerin erişilebilir turizm, konaklama ve seyahat olanaklarına erişimini sağlamak üzere ayrılan bütçe var mıdır?
<p>Bütün engelliler bakımından kültürel yaşama katılım ile turizm, dinlence ve seyahat hakkının engellenmesi durumunda şikâyet mekanizmalarına erişim hakkının yasal olarak güvence altına alınması</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin kültürel yaşama katılım hakkını kullanma sürecinde ortaya çıkan ayrımcılık ve hak ihlalleri için mevzuatta başvuru/şikâyet mekanizması tanımlanmış mıdır? • Engelli bireylerin turizm, dinlence ve seyahat hakkını kullanma sürecinde ortaya çıkan ayrımcılık ve hak ihlalleri için mevzuatta başvuru/şikâyet mekanizması tanımlanmış mıdır? • Hukuki ehliyete sahip olup olmadığı gözetilmeksizin bütün engellilerin şikâyet mekanizmasına erişimi yasal güvence altına alınmış mıdır?

Süreç Göstergeleri	İlgili Sorular
Erişilebilirlik	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin kültürel hizmetlerin sunulduğu yerlere erişebilmesi konusunda ayrıştırmış veri mevcut mudur? Turizm beldelerinde; kamu ve yerel yönetimler tarafından bölgenin önemli kültürel ve doğal mekânlarından engelliler için erişilebilir hale getirilen ve transfer imkânlarının sağlandığı yerler ve sayıları nedir? Eğlence, dinlenme ve boş zaman etkinlikleri için kullanılan alışveriş merkezi, restoran, kafe, çay bahçesi, parklar vb. mekânlar açısından engelli bireylerin erişimine uygun olanların yerleri ve sayıları nedir? Farklı engel grupları için cinsiyet ve yaş bazında ayrıştırmış erişilebilirlik kriterlerine uygun turizm ve konaklama tesislerinin sayısı nedir?
Hizmet Sunumu	<p>Kültür</p> <ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin kültürel materyallere erişebilmesi konusunda ayrıştırmış veri mevcut mudur? Engelli bireylerin televizyon programlarına, filmlere, tiyatro ve diğer tüm kültürel etkinliklere katılımcı ve izleyici olarak erişebilmesi konusunda ayrıştırmış veri mevcut mudur? Yerel ve ulusal düzeyde engelli bireylerin gereksinimleri dikkate alınarak düzenlenen kültürel etkinliklerin sayısı nedir? Bu etkinliklerin kaç tanesi kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir? Farklı engel gruplarının gereksinimlerine uygun kültürel materyallerin ve hizmetlerin türü ve sayısı nedir? Engelli bireylerin kültürel etkinliklerde katılımcı ve izleyici olarak yer almasını sağlamak üzere gerekli bilgilendirme ve yönlendirme hizmetleri sunulmakta mıdır? Yerel ve ulusal düzeyde sağlanan kültürel hizmetlere, etkinliklere ve materyallere engelli bireylerin erişebilmesini sağlayacak destek mekanizmaları var mıdır? Sivil toplum örgütlerinin, kültür sanat alanında engelli bireylere yönelik faaliyetleri desteklenmekte midir?

Hizmet Sunumu	<p>Turizm</p> <ul style="list-style-type: none"> Farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına uygun olarak çeşitlendirilmiş seyahat, dinlence ve konaklama olanakları mevcut mudur? Türleri nelerdir? Farklı engel grupları için çeşitlendirilmiş turizm ve seyahat olanakları sağlayan acente/şirket sayısı nedir? Engel gruplarına göre bireylerin konaklama ve seyahat verileri; yaş, cinsiyet, refakatçi kullanma, yurtiçi-yurt dışı ve ulaşım türü ile turizm sezonlarına göre ayrıştırılmış olarak mevcut mudur? Şehir içi ve şehirlerarası seyahat hakkı açısından engellilere uygun ulaşım seçeneklerinin türü ve sayısı nedir? Turizm ve dinlence hakkı kapsamında; engellilerin özel gereksinimlerine uygun olarak çeşitlendirilmiş bilgi, doküman ve yönlendirme seçenekleri mevcut mudur?
Bütçe ve Fon Kaynakları	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin kültürel hizmetlerin sunulduğu yerlere, kültürel etkinliklere ve materyallere erişilebilmesi, kültürel yaşama tam katılımının sağlanmasına ayrılmış bütçe mevcut mudur? Ulusal bütçeden erişilebilir turizm, konaklama ve seyahat olanaklarının tanıtımına ayrılan kaynak miktarı nedir? Engelliler turizmini geliştirmek için ulusal bütçeden teşviklere ayrılan kaynak miktarı nedir? Turizm ve seyahat sektöründe engelli bireylere yönelik farkındalığın artırılması amacıyla ayrılan kaynak miktarı nedir?
Veri Tabanı Sistemi	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin kültürel yaşama katılım hakkına yönelik ayrıştırılmış verilerin yer aldığı veri tabanı mevcut mudur? Farklı engel gruplarının ihtiyaçları gözetilerek çeşitlendirilmiş seyahat, dinlence ve turizm hakkına ilişkin veri tabanı mevcut mudur?
Proje ve Etkinlikler	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin kültürel yaşama katılımını artırmak amacıyla yapılan proje ve etkinliklerin sayısı nedir? Bu çalışmalarından kamu, sivil toplum ve meslek örgütleri işbirliğinde gerçekleştirilenlerin sayısı nedir?

Proje ve Etkinlikler	<ul style="list-style-type: none"> Engelliler için turizmin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla yapılan proje ve etkinliklerin türü ve sayısı nedir? Bu çalışmalardan kamu, sivil toplum ve meslek örgütleri işbirliğinde gerçekleştirilenlerin sayısı nedir?
Toplumsal Farkındalık ve Bilgilendirme	<ul style="list-style-type: none"> Yerel ve ulusal düzeyde kültür, turizm ve dinlence etkinliklerine engelli bireylerin katılımının sağlanmasında toplumsal farkındalık ve bilgilendirme hizmetleri sunulmakta mıdır? Bu etkinliklerin türü ve sayısı nedir?
Mesleki ve Hizmet İçi Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> Kültür ve turizm alanlarında engellilere yönelik farkındalığın artırılması amacıyla yapılan hizmet içi eğitim ve yararlanan personel sayısı nedir? Kültür ve turizm alanlarında çalışan ilgili personele engellilere yönelik mevzuat ve hizmet standartları konusunda eğitim verilmekte midir? Yükseköğretimde ve mesleki eğitimde kültür, sanat ve turizm alanlarında engellilikle ilgili eğitim veren programlar mevcut mudur? Bu programlardan yararlanan öğrenci sayısı nedir?
İzleme ve Denetleme Mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin kültür ve turizm hakkını eşit koşullarda kullanmaları sürecinde erişilebilirlik, sağlık, güvenlik gibi temel gereksinimlere yönelik düzenli ve sürekli izleme ve denetim mekanizmaları var mıdır? Sivil toplum örgütleri izleme sürecine katılım sağlamakta mıdır?
Şikâyet Mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin kültürel yaşama katılımları konusunda ayrımcılığa uğramaları ve hak ihlalleri nedeniyle yapılan şikâyet, başvuru ve dava sayısı nedir? Engelli bireylerin seyahat, turizm ve dinlence hakları konusunda ayrımcılığa uğramaları ve hak ihlalleri nedeniyle yapılan şikâyet, başvuru ve dava sayısı nedir? Sivil toplum örgütleri tarafından başlatılan ve müdahil olunan hak arama süreçlerindeki başvuru, şikâyet ve dava sayısı nedir?

Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Erişilebilirlik	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireyler için erişilebilir kültürel hizmetlerin sunulduğu yerlerin sayısındaki artış oranı nedir? Erişilebilirlik kriterlerine uygun konaklama tesisi sayısındaki artış oranı kaçtır? Bu tesislerden yararlanan engelli kişi sayısındaki ve engellilere özel düzenlenmiş oda/alanları tercih eden kişi sayısındaki artış oranı nedir? Seyahat ve dinlenme hizmetlerinin sunulduğu ulaşılabilir nitelikteki terminal, havaalanı, mola ve dinlenme tesislerinin sayısındaki artış oranı nedir? Engelliler için erişilebilir hale getirilmiş turizm merkezlerinin, doğal ve kültürel turistik alanların sayısındaki artış oranı nedir? Engelli bireylerin eğlence, dinlenme ve boş zaman etkinliklerinde yararlanacakları erişilebilir alışveriş merkezi, restoran, kafe, çay bahçesi, parklar vb. mekânların sayısındaki artış nedir?
Hizmet Sunumundaki Artış	<p>Kültür</p> <ul style="list-style-type: none"> Kütüphane, tiyatro, sinema, sergi, müze, konser alanları, opera ve bale gibi kültür merkezlerinde engelli bireylere yönelik verilen hizmetlerin çeşitliliğindeki artış oranı nedir? Engelli bireylerin yaratıcılığını ve sanatsal becerilerini geliştirmeye yönelik kurs ve etkinliklerin sayısındaki artış oranı nedir? Bu etkinliklere katılımı destekleyen araç-gereç, eğitimci, ulaşım vb. hizmetlerdeki artış oranı nedir? Farklı engel gruplarının gereksinimleri dikkate alınarak organize edilen yerel ve ulusal düzeydeki kültürel etkinliklerdeki artış oranı nedir? Farklı engel gruplarının gereksinimlerine uygun olarak çeşitlendirilmiş kültürel hizmet ve materyallerin sayısındaki artış oranı nedir? Engelli bireylerin sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım oranındaki artış nedir? Erken çocukluk döneminden itibaren engelli bireylerin yaratıcılığını ve sanatsal becerilerini geliştirmek için sağlanan hizmetlerdeki çeşitlilik ve artış oranı nedir? Bakım ve rehabilitasyon merkezlerindeki engelli bireylerin yaratıcılığını ve sanatsal becerilerinin geliştirilmesini için sağlanan hizmetlerdeki artış oranı nedir?

Hizmet Sunumundaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel alan, müze ve ören yerlerinde Türk işaret dili bilen turist rehberi sayısındaki artış oranı nedir? • Engelli bireylerin kültürel yaşama katılımını artırmak amacıyla kamu, sivil toplum ve meslek örgütleri işbirliğinde gerçekleştirilen çalışmaların sayısındaki artış oranı nedir? <p>Turizm</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin konaklama ve seyahat etkinliklerine katılımındaki artış oranı kaçtır? • Turizm sektöründe işaret dili bilen personel sayısındaki artış oranı nedir? • Engellilerin özel gereksinimlerine uygun olarak çeşitlendirilmiş bilgilendirme ve hizmet türlerindeki artış oranı nedir? • Engelliler için turizmin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla kamu ve sivil toplum/ meslek örgütleri işbirliğinde gerçekleştirilenlerin çalışmaların sayısındaki artış oranı nedir?
Bütçe ve Fon Kaynaklarındaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin kültürel yaşama tam katılımının sağlanmasına yönelik ayrılan bütçedeki artış oranı nedir? • Ulaşılabilir turizm, konaklama ve seyahat olanaklarının geliştirilmesine ve tanıtımına ayrılan kaynaklardaki artış oranı nedir?
Proje ve Etkinliklerdeki Artış	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin kültürel yaşama katılımını artırmak amacıyla yapılan proje ve etkinliklerin sayısındaki artış oranı nedir? • Engelliler için turizmin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla yapılan çalışmaların türü ve sayısındaki artış oranı nedir?
Mesleki ve Hizmet İçi Eğitimde Artış	<ul style="list-style-type: none"> • Engellilik konusunda verilen hizmet içi eğitim ve farkındalık çalışmalarının sayısı ile yararlanan personel sayısındaki artış oranı nedir? • Kültür, sanat ve turizm alanlarında engellilikle ilgili eğitim veren yükseköğretim/mesleki eğitim programlarındaki artış ile bu programlardan yararlanan öğrenci sayısındaki artış oranı nedir?
Toplumsal Farkındalık ve Bilgilendirme Çalışmalarındaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin kültür, turizm ve dinlenme etkinliklerine katılımının sağlanmasına yönelik gerçekleştirilen farkındalık ve bilgilendirme hizmetlerinin türü ve sayısındaki artış oranı nedir?

İzleme ve Denetleme Mekanizmalarındaki Artış	<ul style="list-style-type: none">Engelli bireyler için kültür ve turizm etkinliklerinin ulaşılabilir, güvenli ve sağlıklı olmasını sağlamak üzere yapılan izleme ve denetim çalışmalarının sıklığındaki değişim oranı nedir?
Şikâyet ve Çözüm Oranlarındaki Artış	<ul style="list-style-type: none">Engelli bireylerin kültürel yaşama katılım hakkının ihlali nedeniyle yapılan idari başvuru, şikâyet ve dava sayısındaki değişim oranı nedir? Mağduriyeti giderilen ve hükme bağlanan dava ve şikâyet sayısındaki artış oranı nedir?Engelli bireylerin seyahat, turizm ve dinlence hakkının ihlali nedeniyle yapılan idari başvuru, şikâyet ve dava sayısındaki değişim oranı nedir? Mağduriyeti giderilen ve hükme bağlanan dava ve şikâyet sayısındaki artış oranı nedir?Sivil toplum örgütleri tarafından başlatılan ve müdahil olunan hak arama başvuru, şikâyet ve dava süreçlerindeki artış oranı nedir?

Spor Faaliyetlerine Katılım Hakkı

Kapsam

Spor hakkının herkes için ayırım gözetmeden ve eşitlik temelinde gerçekleştirilmesi için engelli bireylerin sportif etkinliklere katılım hakkının garanti altına alınması ve bu hakkın toplumsal düzeyde benimsenmesiyle tüm bireylerin ayrımcılıktan uzak ve birlikte spor yapabilmeleri anlaşılmaktadır.

Herkesin spor faaliyetlerine katılma hakkının ayırım gözetmeden ve eşitlik temelinde tam olarak gerçekleştirilmesi için engelli bireyler için spor hakkı;

- Eşitlik (hakkın reel hayatta kullanılabilir olması)
- Katılım (yönlendirme, destek, teşvik)
- Entegrasyon (spor yoluyla toplumsal bütünleşme)
- Erişilebilirlik (tesis ve hizmetlerin uygunluğu)
- Farkındalık (sektörel ve toplumsal düzeyde bilinç değişimi) ilkelerine dayanmaktadır.

Bu hakkın korunması ve geliştirilmesi için ulaşılmaması gereken hedefler aşağıda belirtilmektedir.

Hedefler

- Ulusal politika ve dokümanlarda engelli bireylerin spor faaliyetlerine tam ve eşit katılımı için geliştirilecek politikaların ve sunulacak hizmet modellerinin ayrımcılıktan uzak ve bütünleştirici olması,
- Engelli bireylerin, spor ve boş zaman etkinliklerine katılma hakkının garanti altına alınması, bu hakkın topluma tanıtılarak tüm bireylerin ayrımcılıktan uzak ve birlikte spor yapabilmelerini temin etmek üzere gerekli kurumsal yapının oluşturulması, kaynak sağlanması, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması, ulaşılabilir tesis ve altyapının kurulması,
- Engelli bireylerin spor faaliyetlerine katılımını sağlamak üzere yasal ve idari altyapının farklı engel gruplarının gereksinimleri gözetilerek oluşturulması ve hizmetlerin erişilebilir olarak planlanması,
- Engelli sporlarına ilişkin ayrıştırmış verilerin düzenli olarak toplanması,
- Engelli bireylerin profesyonel sporcular olarak yetişmesi için gerekli eğitim olanağı, malzeme ve özel gereksinimlerinin karşılanarak fırsat eşitliğinin sağlanması,
- Engelli bireylerin spor faaliyetlerine katılımının teşvik edilmesi ve destek hizmetlerin yaygınlaştırılması,
- Bu alanda hizmet veren tüm personelin hizmet öncesi eğitimleri kapsamında mesleki eğitim, yükseköğretim ve hizmet içi eğitimlerinde engellilik ile ilgili konuların yer almasının sağlanması,
- Engelli bireyler ile toplumdaki diğer bireyler arasında rekreasyon, boş zaman etkinlikleri ve basit fiziksel aktivitelere dayalı sosyalleşme, farklılıkları kabullenme ve entegrasyon fırsatları yaratılması,
- Spor ve rekreasyon etkinliklerinin engelli bireyler için yaygın, ulaşılabilir ve sürdürülebilir olmasının temin edilmesi,

- Spor ve rekreasyon etkinliklerinin engelliliğe dayalı ayrımcılık yapmadan, bütünleştirme ilkesi çerçevesinde toplumun tüm kesimlerini kapsamalarının sağlanması,
- Sportif etkinliklerin her aşamasının engelli sporcular için diğer bireylerle tam ve eşit koşullarda gerçekleştirilmesinin temin edilmesi, spora katılım süreçlerinin engelli sporcuların kendileri için güvenli ve sağlıklı olması,
- Engelliler sporlarının ulusal spor politikasının bir parçası olarak sürekli geliştirilmesi, katılımın teşvik edilmesi, müsabakaların spor kamuoyunca yaygınlaştırılması ve geniş toplum kesimleri ile paylaşılmasının sağlanması,
- Toplumsal farkındalık, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması ve hizmetlerin geliştirilmesi için bilimsel etkinliklerin yapılması,
- Etkin izleme ve denetim yapılmasının sağlanması.

Spor Faaliyetlerine Katılım Hakkı Göstergeleri

Yapısal Göstergeler	İlgili Sorular
Politik Kararlılık	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin sportif aktivitelere katılım haklarını tanıyan ve devlet tarafından kabul edilen uluslararası insan hakları anlaşmalarının, Anayasa ve diğer üst yasaların yürürlük tarihi ve hakkın kapsamı nedir? Mevzuatta Sözleşmedeki unsurları içerecek şekilde sportif aktivitelere katılım hakkının tanımı yapılmış mıdır? Ulusal spor politika ve programlarında engelliler için spor dallarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması, katılımın artırılması ve profesyonel sporcular yetiştirilmesi konusunda ayrımcılığı engelleyen özel düzenlemeler var mıdır? Tüm sportif etkinliklerin engelli sporcu ve seyircilerin erişilebilirlik, malzeme, bilgi ve hizmet sunumu açısından özel gereksinimleri gözetilerek gerçekleştirilmesini öngören yasal düzenlemeler mevcut mudur? Bu düzenlemelerin hayata geçirilmesini sağlayan eylem planı veya strateji belgesi var mıdır? Sportif ve rekreasyonel aktivitelere katılım hakkı açısından kamu-sivil toplum işbirliğini tanımlayan yasal düzenlemeler bulunmakta mıdır?
Hizmetlerin Yasal Güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal eğitim politika ve programlarında engelli çocuk ve gençler için ihtiyaçlarına uygun olarak çeşitlendirilmiş beden eğitimi ve spor etkinliklerine katılımlarını sağlayacak düzenlemeler mevcut mudur? Ulusal mevzuat, strateji ve eylem planlarında sportif etkinliklere katılmak isteyen engelli bireyler için malzeme, eğitim, ulaşım, tesis maddi destek sağlanması ve bunların yaygın, sürdürülebilir ve ulaşılabilir olması öngörülmüş müdür? Mevzuatta engelli bireylerin spor hakkını tam ve eşit kullanmaları için bir izleme ve denetim mekanizması kurulmasını sağlayan düzenleme var mıdır? Bu yapı kamu-sivil toplum işbirliğini içermekte midir?
Bütçe Kaynaklarının Yasal Güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> Engelliler sporlarının gelişimini ve tanıtımını sağlamak üzere ulusal bütçeden ilgili kurum ve federasyonlara mali kaynak ayrılmasına ilişkin bir mevzuat düzenlemesi mevcut mudur?

Bütçe Kaynaklarının Yasal Güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> • Sportif etkinliklere katılmak isteyen engelli bireyler için malzeme, eğitim, ulaşım tesis ve maddi yardım sağlanmasına yönelik ulusal bütçeden destek sağlayan bir yasal düzenleme mevcut mudur? • Yerel yönetimlerin farklı engel grupları için sportif, sosyal, kültürel etkinlikler gerçekleştirilmesi ve engellilerin katılımlarının teşvik edilmesine yönelik olarak ulusal bütçeden pay ayrılmasını öngören bir mevzuat var mıdır? • Sivil toplum tarafından engelli bireylere yönelik düzenlenen sportif amaçlı proje ve etkinlikler için ulusal bütçeden mali destek sağlayan bir yasal düzenleme var mıdır?
Şikâyet ve Çözüm Mekanizmalarına Erişim	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireylerin spor hakkını kullanmaları sürecinde ayrımcılık ve istismara uğramaları veya erişim sağlayamamaları durumunda başvuracakları şikâyet ve çözüm mekanizmaları mevzuatta tanımlanmış mıdır?
Süreç Göstergeleri	İlgili Sorular
Erişilebilirlik	<ul style="list-style-type: none"> • Tüm spor tesislerinin engelli sporcu ve seyirci ayrımı yapılmaksızın ulaşılabilir olması ve farklı ihtiyaçlara cevap verebilir şekilde düzenlenmesi ve tahsisi konusunda yapılan çalışmaların türü ve bu kapsamda ulaşılabilirlik dönüşümleri tamamlanan tesislerin sayısı nedir?
Bütçe ve Fon Kaynakları	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal bütçeden engelliler sporları ve rekreasyon etkinlikleri için ayrılan toplam bütçe ne kadardır? • Ulusal bütçeden engelliler sporu alanında kişi başına düşen bütçe ne kadardır? • Engelliler spor federasyonlarının yıllık bütçesini oluşturan gelir kaynakları ve sağlanan katkı miktarı (devlet katkısı-sponsorluk-özkaynaklar-kampanyalar) açısından ne kadardır? • Engelliler spor federasyonları için ulusal bütçeden ayrılan kaynak ile diğer spor federasyonlarına ayrılan miktarın ulusal bütçedeki oranı nedir?
Hizmet Sunumu	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel ve ulusal düzeyde engelli bireylerin katılımına uygun şekilde planlanan sportif ve rekreasyonel aktivitelerin toplam sayısı ve engelli bireylerin katılım oranı nedir?

Hizmet Sunumu	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli bireyler için erken çocukluk döneminden itibaren yetenek ve eğilimlerine uygun sportif ve rekreasyonel aktiviteler mevcut mudur? Farklı engel grupları için etkinlik türü, sayısı ve katılımcı sayısı nedir? • Kaynaştırma okullarında, özel eğitim ve rehberlik merkezlerinde, yatılı-gündüzlü kurum/kuruluşlarda engellileri erken çocukluk döneminden itibaren bireysel yetenek ve eğilimlerine uygun sportif ve rekreasyonel aktivitelere yönlendirecek beden eğitimi öğretmenleri mevcut mudur? • Milli eğitim müfredatında engelli çocuk ve gençler için öngörülen beden eğitimi ve spor ders saati süresi ne kadardır? • Engelli çocuk ve gençleri yetenek ve performanslarına uygun sportif aktivitelere yönlendirmek üzere okullarda yaygın ve planlı bir tarama ve eğitim çalışması yürütülmekte midir? • Sportif etkinliklere katılmak isteyen engelli bireylere sağlanan malzeme, eğitim, ulaşım, tesis, maddi destek uygulamalarının türü ve bunlara ayrılan maddi kaynak nedir? • Engelli sporları alanında cinsiyet ve branşlar ayrımında mevcut federasyon, spor kulübü ve sporcu sayısı nedir? • Engelli sporları alanında çalışan toplam antrenör ve teknik personel sayısı nedir? • İşaret dili bilen antrenör ve teknik personel sayısı okullarda görev yapan beden eğitimi öğretmenleri de dahil olmak üzere kaçtır? • Engellilere yönelik sportif ve rekreasyonel çalışmalarda sivil toplum işbirliğinde yapılan etkinliklerin türü ve sayısı nedir?
Proje ve Etkinlikler	<ul style="list-style-type: none"> • Engel gruplarının farklı gereksinimleri gözetilerek sportif etkinliklere katılımları, karşılaştıkları engeller ve ihtiyaçları konusunda bilimsel çalışma ya da araştırma projesi var mıdır? • Farklı engel grupları için spor ve rekreasyon olanaklarını geliştirmek, spor dallarını çeşitlendirmek, entegrasyona dayalı etkinlikler yaratmak üzere hazırlanmış araştırma, uygulama, hibe projeleri var mıdır? • Engelli sporları alanında gereken sportif altyapı ve insan kaynaklarını yaratmak üzere hazırlanmış proje, etkinlik ve ihtiyaç analizi çalışması mevcut mudur?

Mesleki ve Hizmet İçi Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> Engelli sporları alanında antrenör ve teknik personel yetiştirmek üzere açılan kurs, hizmet içi eğitimler ile bunlara katılan personel sayısı nedir? Özel eğitim öğretmenlerine yönelik olarak engelliler sporu konusunda düzenlenen eğitim ve katılımcı sayısı nedir? Spor alanında hizmet veren kurum ve kuruluşlarda gerçekleştirilen engelli sporlarına yönelik farkındalık eğitimleri ile bu eğitimleri alan kişi sayısı nedir?
Toplumsal Farkındalık ve Bilgilendirme Çalışmaları	<ul style="list-style-type: none"> Engelliler sporları konusunda toplum tabanlı bilgilendirme, farkındalık, tanıtım amaçlı eğitim, film, broşür, tanıtım toplantısı, kurs, söyleşi, gösteri maçı gibi etkinliklerin türü ve sayısı nedir?
Veri Tabanı Sistemi	<ul style="list-style-type: none"> Engelli sporlarına yönelik ulusal veri tabanı mevcut mudur? Veri sağlama sorumluluğu kurumsal ve idari olarak tanımlanmış mıdır? Spor branşları açısından farklı engel gruplarının lisanslı sporcularını içeren yaş, cinsiyet ve bölgesel olarak ayrıştırılmış veri var mıdır?
İzleme ve Denetim Mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> Engelli sporları alanında hizmet veren kuruluşların planlama ve hizmet sunumu süreçlerinde etkinliğini sağlamaya yönelik sivil toplum katılımıyla gerçekleştirilen düzenli ve sürekli bir izleme mekanizması mevcut mudur? Engelli sporcular için sportif aktivitelerin gerçekleştirilmesi sürecinde; sağlık, güvenlik, hijyen, ulaşılabilirlik gibi temel gereksinimlere yönelik düzenli ve sürekli izleme/denetim yapılmakta mıdır?
Şikâyet Mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin sportif etkinliklere katılımları konusunda ayrımcılık ya da istismara uğramaları ve/veya erişim sağlayamamaları hakkında yapılan şikâyet, başvuru ve dava sayısı nedir? Sivil toplum örgütleri tarafından başlatılan ve müdahil olunan hak arama süreçlerindeki başvuru, şikâyet ve dava sayısı nedir?
Sonuç Göstergeleri	İlgili Sorular
Erişilebilirlik	<ul style="list-style-type: none"> Sportif etkinliklere tam katılımın sağlanması için engelliler için erişilebilir tesis ve hizmetlerdeki değişim oranı nedir? Engellilerin bunlardan yararlanma oranındaki artış nedir?

Bütçe ve Fon Kaynaklarındaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> • Engelliler spor federasyonlarına yapılan devlet yardımındaki artış oranı nedir? Bu yardımın aynı ve nakdi olarak değişim oranı nedir? • Engelliler spor federasyonları için ulusal bütçeden ayrılan mali kaynak miktarının diğer spor federasyonlarına yapılan yardımlara göre ulusal bütçedeki artış oranı nedir? • Engelli bireylerin spor yapabilmeleri amacıyla sağlanan "özel malzemeler" için ayrılan bütçedeki pay ile bu yönde desteklenen kişi/kulüp/federasyon sayısındaki artış oranı nedir? • Engellilere yönelik olarak kamu-sivil toplum işbirliğinde gerçekleştirilen sportif ve rekreasyonel proje ve etkinliklerin sayısındaki ve bunlara sağlanan kamu kaynağındaki artış oranı nedir?
Hizmet Sunumundaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> • Engelli sporları alanında kamu, yerel yönetim ve federasyonlar tarafından sunulan hizmet, etkinlik ve proje sayılarındaki artış oranı nedir? • Farklı engel gruplarının erken çocukluk döneminden itibaren katılabileceği sportif ve rekreasyonel aktivitelerin sayılarındaki artış oranı nedir? • Engelli bireylerin spor yapabilmesi amacıyla sağlanan hizmet ve malzemelerin tür ve sayısındaki değişim oranı nedir? • Federasyonlar tarafından düzenlenen ya da katılım sağlanan ulusal ve uluslararası müsabakalar ile bu müsabakalarda başarılı olan engelli sporcu sayısındaki artış oranı nedir? • Lisanslı engelli sporcu sayısındaki artış ve cinsiyete göre değişim oranı nedir? • Engelliler sporu açısından kulüpleşme ve branş sayısındaki artış oranı nedir? • Milli eğitim müfredatında engelli çocuk ve gençler için beden eğitimi ve spor ders saati süresindeki artış oranı nedir? • Engelliler sporu alanında çalışan antrenör ve teknik personel sayısındaki artış oranı nedir? • Engelliler sporu alanında çalışan antrenör ve teknik personel başına düşen engelli sporcu sayısındaki değişim oranı nedir? • Engelliler sporu alanında çalışan işaret dili bilen antrenör ve teknik personel sayısındaki artış oranı nedir?

Hizmet Sunumundaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> Engellilere yönelik sportif ve rekreasyonel çalışmalarda sivil toplum işbirliğinde yapılan etkinliklerin tür ve sayısındaki artış oranı nedir?
Proje ve Etkinliklerdeki Artış	<ul style="list-style-type: none"> Engelli sporları konusunda yapılan bilimsel yayın, araştırma ve hibe projelerindeki artış oranı nedir?
Mesleki ve Hizmet İçi Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> Engelli sporları alanında antrenör ve teknik personel yetiştirmek üzere açılan kurs ve hizmet içi eğitimler ile bu eğitimleri alan kişi sayısındaki artış oranı nedir? Özel eğitim öğretmenlerine yönelik olarak engelliler sporu konusunda düzenlenen eğitim ve katılımcı sayısındaki artış oranı nedir? Spor alanında hizmet veren kurum ve kuruluşlarda gerçekleştirilen engelli sporlarına yönelik farkındalık eğitimleri ile bu eğitimleri alan kişi sayısındaki artış oranı nedir?
Toplumsal Farkındalık ve Bilgilendirme Çalışmalarındaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> Engelliler sporları konusunda gerçekleştirilen toplum tabanlı bilgilendirme, farkındalık, tanıtım programlarının ve bunlara katılanların artış oranı nedir?
İzleme ve Denetleme Mekanizmaları	<ul style="list-style-type: none"> Engelli sporcular için sportif aktivitelerin etkili, güvenli ve sağlıklı olmasını sağlamak üzere yapılan izleme ve denetim çalışmalarının sıklığındaki değişim oranı nedir? Bu çalışmalara sivil toplum kuruluşlarının katılım oranındaki artış nedir?
Şikâyet ve Çözüm Oranlarındaki Artış	<ul style="list-style-type: none"> Engelli bireylerin sportif etkinliklere katılımları sürecinde ayrımcılık veya istismara uğramaları ya da erişim sağlayamamaları hakkında yapılan şikâyet, başvuru ve dava sayısındaki değişim oranı nedir?

Ek 1 Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin Uygulanma ve İzlenme Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi

PROJE EKİBİ

Tayyar KUZ - EYHGM Araştırma Geliştirme ve Proje Dairesi Başkanı
Keziban KARÇKAY - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı
Erem İLTER SU - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı
Zeynep ERTÜRKÜNER - UNDP Proje Yöneticisi

GÖSTERGE HAZIRLAMA EĞİTİMİ KOORDİNATÖRÜ

Feray SALMAN - İHOP Genel Koordinatörü

GÖSTERGE HAZIRLAMA EKİPLERİ

SÖMÜRÜ ŞİDDET VE İSTİSMARDAN MASUN OLMA HAKKI

Çalışma Grubu

Adem ARKADAŞ THIBERT - ICC İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Sorumlusu
Mert Tunga EKENCİ - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı
Sultan BİLİR - EYHGM Fizyoterapist
Cahide TURAN - KSGM Sosyal Hizmet Uzmanı

SAĞLIK HAKKI

Çalışma Grubu

Canan AKTAŞ - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı
Handan ARSLANTAŞ - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı
Burcu AYHAN - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı
Hatice TEMEL - EYHGM Fizyoterapist

EĞİTİM HAKKI

Çalışma Grubu

Doç. Dr. Selda ÇAĞLAR - Trakya Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Av. Jülide Işıl BAĞATUR
Yurdağül GÜNEŞ - EYHGM Eğitim Uzmanı
Necla OKUR - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı
Fatma ERBİL ERDUGAN - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

İSTİHDAM HAKKI

Çalışma Grubu

Lütfiye KARAASLAN - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Zühal YILMAZ - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Sinan GERGİN - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Fatma GÖKMEN - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

SİYASAL VE KAMUSAL YAŞAMA KATILIM HAKKI

Çalışma Grubu

Serkan KOLAT - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Tevfik Emre ÇAMPINARI - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Leyla AĞCA - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Burhan DİNÇ - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzman Yrd.

KÜLTÜR VE TURİZM FAALİYETLERİNE KATILIM HAKKI

Çalışma Grubu

Arzu GÖKERKEK - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Pınar İRDEM - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Bahar UĞURLU - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

SPOR FAALİYETLERİNE KATILIM HAKKI

Çalışma Grubu

Arzu GÖKERKEK - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Pınar İRDEM - EYHGM Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Ek 2 Çalıştaylara Katılım Sağlayan Taraflar

Sömürü Şiddet Ve İstismardan Masun Olma Hakkı Çalıştayı

1. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü
2. Adalet Bakanlığı Kanunlar Kararlar Genel Müdürlüğü
3. Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
4. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü
5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü
6. Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Genel Müdürlüğü
7. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü
8. İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı
9. İçişleri Bakanlığı Ankara İl Emniyet Müdürlüğü
10. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü
11. Jandarma Genel Komutanlığı
12. Ankara İl Jandarma Komutanlığı
13. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
14. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu
15. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
16. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
17. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
18. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığı
19. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
20. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
21. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
22. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
23. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
24. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı
25. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
26. Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Derneği
27. Türkiye Psikiyatri Derneği
28. Türk Psikologlar Derneği
29. Engelliler Konfederasyonu
30. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
31. Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği
32. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

Sağlık Hakkı Çalıştayı

1. Sağlık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
2. Sağlık Bakanlığı Hukuk Müşavirliği
3. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
4. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
5. Sağlık Bakanlığı Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü
6. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
7. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü
8. Sağlık Bakanlığı Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü
9. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Birinci Basamak Sağlık Kuruluşları Planlama ve Organizasyon Daire Başkanlığı
10. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Bulaşıcı Hastalıklar Kontrol Programları Başkan Yardımcılığı
11. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Ruh Sağlığı Programları Daire Başkanlığı
12. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalılar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanlığı
13. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı
14. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı
15. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Tüketici ve Çalışan Güvenliği Başkan Yardımcılığı
16. Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Hasta, Çalışan Hakları ve Güvenliği Daire Başkanlığı
17. Sosyal Güvenlik Kurumu Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürlüğü
18. Sosyal Güvenlik Kurumu Sigorta Primleri Genel Müdürlüğü
19. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
20. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
21. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü
22. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
23. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
24. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
25. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
26. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
27. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
28. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
29. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
30. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı

Ek 2

31. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
32. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
33. Engelliler Konfederasyonu
34. İnsan Hakları Ortak Platformu
35. Türk Tabipler Birliği
36. Türkiye Belediyeler Birliği
37. Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi
38. Şizofreni Dernekleri Federasyonu
39. Gelişimsel Pediatri Derneği
40. Çocuk Fizyoterapistleri Derneği
41. Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği
42. Türkiye Protez Ortez Bilim Derneği
43. Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği
44. Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri
45. Evde Sağlık ve Sosyal Hizmetler Derneği

Eğitim Hakkı Çalıştayı

1. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
2. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
3. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
4. Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü
5. Milli Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
6. Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
7. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
8. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
9. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü
10. Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü
11. Milli Eğitim Bakanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü
12. Milli Eğitim Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
13. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
14. Milli Eğitim Bakanlığı Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü
15. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
16. Milli Eğitim Bakanlığı Hukuk Müşavirliği
17. Milli Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı
18. Milli Eğitim Bakanlığı İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı
19. Milli Eğitim Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
20. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
21. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
22. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
23. Devlet Personel Başkanlığı
24. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
25. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
26. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
27. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
28. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
29. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı
30. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
31. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı
32. Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı
33. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
34. İnsan Hakları Ortak Platformu
35. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
36. Engelliler Konfederasyonu
37. Otizm Dernekleri Federasyonu
38. Özel Eğitimciler Derneği

Ek 2

İstihdam Hakkı Çalıştayı

1. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Kamu Sermayeli Kuruluş ve İşletmeleri Genel Müdürlüğü
2. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü
3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
4. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İstihdam Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
5. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İş ve Meslek Danışmanlığı Dairesi Başkanlığı
6. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Aktif İşgücü Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
7. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
8. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
9. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
10. Devlet Personel Başkanlığı
11. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
12. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
13. Milli Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
14. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik hizmetleri Genel Müdürlüğü
15. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
16. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
17. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
18. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
19. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
20. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
21. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı
22. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
23. İnsan Hakları Ortak Platformu
24. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
25. Engelliler Konfederasyonu
26. Memur Sendikaları Konfederasyonu
27. Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
28. Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu
29. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
30. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
31. Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
32. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
33. Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu

Siyasal ve Kamusal Yaşama Katılım Hakkı Çalıştayı

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi
2. Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı
3. Yüksek Seçim Kurulu Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü
4. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
5. Türkiye Radyo ve Televizyon Genel Müdürlüğü
6. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
7. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı
8. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü
9. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
10. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
11. Devlet Personel Başkanlığı
12. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
13. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
14. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
15. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
16. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
17. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
18. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı
19. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
20. Türkiye Belediyeler Birliği
21. İnsan Hakları Ortak Platformu
22. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
23. Engelliler Konfederasyonu
24. Şizofreni Dernekleri Federasyonu
25. Yasama Derneği
26. Eşit Haklar İzleme Derneği
27. Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği
28. Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği
29. Engelli Kadın Derneği
30. Ankara Şizofreni ile Yaşamayı Öğrenme ve Destekleme Derneği
31. Adalet ve Kalkınma Partisi
32. Cumhuriyet Halk Partisi
33. Milliyetçi Hareket Partisi
34. Halkların Demokratik Partisi

Ek 2

Kültür ve Turizm Faaliyetlerine Katılım Hakkı Çalıştayı

1. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü
2. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
4. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü
5. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü
6. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü
7. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü
8. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü
9. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
10. Kültür ve Turizm Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
11. Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü
12. Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
13. Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
14. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
15. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
16. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
17. Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim Kültür Araştırma Genel Müdürlüğü
18. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
19. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı
20. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığı
21. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı
22. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
23. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı
24. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
25. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
26. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
27. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
28. Türkiye Belediyeler Birliği Başkanlığı
29. İnsan Hakları Ortak Platformu Genel Koordinatörlüğü
30. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
31. Engelliler Konfederasyonu
32. İşaret Dili Tercümanları Derneği
33. Alternatif Yaşam Derneği (AYDER)
34. Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD)
35. Turistik Otelciler, İşletmeciler ve Yatırımcılar Birliği (TUROB)
36. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)

Spor Faaliyetlerine Katılım Hakkı Çalıştayı

1. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü
2. Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Genel Müdürlüğü
3. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
4. Gençlik ve Spor Bakanlığı Proje ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
5. Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü
6. Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
7. Gençlik ve Spor Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
8. Gençlik ve Spor Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı
9. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
10. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
11. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
12. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
13. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
14. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
15. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
16. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
17. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Denetim Hizmetleri Başkanlığı
18. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı
19. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
20. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı
21. Kamu Denetçiliği Kurumu Başkanlığı
22. Etimesgut İlçe Mili Eğitim Spor Komisyonu
23. Türkiye Belediyeler Birliği
24. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
25. Engelliler Konfederasyonu
26. İnsan Hakları Ortak Platformu
27. Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu
28. Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu
29. Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu
30. Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu
31. Engelsiz Yaşam Vakfı

T.C.
Aile ve
Sosyal Politikalar
Bakanlığı

**Engelli ve Yaşlı
Hizmetleri
Genel Müdürlüğü**

*Güçlü bireyler.
Güçlü toplumlar.*